

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ФАЛЬКО НАТАЛЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 59.923.2:378.091.2

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
ГАРМОНІЗАЦІЇ ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ МОЛОДІ
В УМОВАХ СОЦІОГЕННИХ ВИКЛИКІВ**

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук

Київ – 2025

Дисертацією є рукопис

Дисертацію підготовлено шляхом самостійної роботи без наукового консультування.

Офіційні опоненти: член-кореспондент НАПН України,
доктор психологічних наук, професор
Попович Ігор Степанович,
Херсонський державний університет МОН України,
кафедра психології, професор;

доктор психологічних наук, професор
Пілецька Любомира Сидорівна,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника МОН України,
кафедра соціальної психології, завідувачка;

доктор психологічних наук, професор
Кононенко Оксана Іванівна,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова МОН України,
кафедра соціальної психології, завідувачка.

Захист відбудеться «05» квітня 2025 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.11 Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 01042, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, 17, ауд. 401.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті університету <https://snu.edu.ua/index.php/science/spetsializovani-vcheni-rady-iz-zahystu-dysertatsij-d-29-051-11/> та у науково-технічній бібліотеці Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 01042, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, 17.

Реферат розісланий «05» березня 2025 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М. Побокіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах сучасних соціогенних викликів, пов'язаних із процесами глобалізації, уніфікації, дегуманізації, особливої уваги потребує проблема гармонізації життєвого простору молоді та вивчення методологічного й евристичного потенціалу цього концепту. Усі ознаки зазначених процесів, у співвідношенні з долею конкретної молодої людини, утворюють так звану антропологічну кризу, проявом якої є деформація її життєвого простору: спостерігається збільшення кількості соціальних ролей, що супроводжується їх знеціненням, девальвацією ціннісного змісту, а негативні наслідки кризи проявляються в утилітаристських установках молоді, прагматичності ціннісних орієнтацій, зниженні культурних потреб і неоціненності інтелектуальних можливостей. У своїй сукупності ці обставини (причини) утворюють певний соціально-психологічний комплекс, що зумовлює значні ризики та загрози, які безпосередньо стосуються як самої молоді, її життєвого простору, ментального здоров'я, самоздійснення, так і сталого розвитку суспільства та держави, перспектив побудови майбутнього.

Водночас, інтерес до проблеми гармонізації життєвого простору молоді викликаний співзвуччям із тими завданнями, які постають наразі перед сучасною психологічною наукою і практикою, та присвячені простору життя молодої людини з її залученістю до глобальних контекстів існування та проблем, які їй доводиться вирішувати у взаємодії з трансформаційним соціумом, коли матеріальні маркери життєвого простору свідчать про його розширення: нові ефективні засоби зв'язку та комунікацій, доступність будь-якого виду інформації, збільшення кількості побутових благ, можливість реалізувати кар'єрні спрямування тощо. При цьому внутрішнє протиріччя конструювання життєвого простору молодої людини в сучасному соціумі – між його ціннісними і матеріалізованими параметрами – не можна дослідити, якщо розглядати кожну з цих сторін окремо. Саме тому нагальність завдань комплексного опрацювання питань гармонізації життєвого простору молоді визначає необхідність віднайдення способу поєднання теоретичних здобутків психологічної науки, у першу чергу соціальної психології, із дослідженням специфіки процесу гармонізації життєвого простору молоді в умовах сучасних соціогенних викликів.

Стан розробленості проблеми. У психології простір розглядається як важлива складова онтогенезу, що залежить від соціально-економічних умов життя, стану культури, самосвідомості людини (В. Russell та ін.). У вітчизняній традиції аналізується переважно внутрішній простір ставлення суб'єкта діяльності до навколишньої дійсності (С. Максименко, І. Пасічник, М. Семиліт, Т. Титаренко та ін.). У зарубіжних наукових дослідженнях термін «простір» схарактеризовано у вигляді поняття особистісного простору

(S. Warner та ін.), а також навколишнього, когнітивного, біологічного, ментального просторів, зокрема через категорії поля: оточення, місця тощо (K. Lewin, S. Milgram, T. Newcomb, F. Zimbardo та ін.). В екопсихологічному напрямі просторовий підхід виступає як спосіб вирішення основної проблеми: відносин «людини» і «навколишнього середовища» (M. Černouské, E. Hall, W. James, H. Murray, K. Sommer та ін.).

Філософські підстави категорії «життєвий простір» закладені, зокрема, у феноменології Е. Husserl, який фіксував у понятті «життєвий світ» значимий для людини світ допредикативних істин, очевидностей, що конститууються у діяльності трансцендентальної суб'єктності. Життєвий світ тлумачиться у цьому випадку як первинний відкритий простір людського існування.

У роботах М. Heidegger, Н.-Г. Gadamer, Р. Ricoeur питання про просторову організацію «буття-у-світі» розглядається крізь призму розуміння сутнісної стратегії у життєдіяльності людини. Герменевтичний підхід у цьому випадку дозволяє осмислити досвід людини щодо її орієнтації у світі, можливості пізнання.

Під впливом феноменологічних роздумів А. Schütz у дослідженнях Р. Berger, А. Lefebvre, Т. Luckmann, А. Touraine закладена традиція вивчення життєвого простору як наповненої повсякденними практиками взаємодії мозаїчного світу, що конструюється суб'єктністю.

З'ясовано, що соціальні виміри простору досліджувалися у роботах Р. Bourdieu, Е. Durkheim, А. Giddens, J. Habermas, G. Simmel, М. Weber та ін. Психологічні, індивідуально-особистісні аспекти організації простору найбільшою мірою розроблені вченими, предмет наукового інтересу яких – життєва стратегія особистості (Е. Bern, Е. Fromm та ін.). У дослідженнях соціально-філософського змісту розробку отримала тема протиріччя людини і суспільства та відображення її як проблеми у життєвому просторі загалом (J. Baudrillard, G. Deleuze, М. Foucault, R. Guardini, Н. Marcuse, J. Ortega-Gasset, М. Walzer та ін.).

Обговорення проблем життєвого світу та життєвого простору особистості як духовних утворень, як світу цінностей, єдиного, цілісного, особистісного і, одночасно, надособистісного, здійснено у роботах з вираженою антропологічною спрямованістю (М. Buber, G. Burckhardt, Р. Tillich, М. Scheler та ін.).

Констатовано, що життєвий простір особистості визначається як найбільш значуща (близька, цікава, необхідна) для неї частина її життєвого світу, що визначає суб'єктивно найважливіші вектори життєдіяльності. Він конститується активністю особистості, пов'язаною з реалізацією нею власних прагнень. Крім того, життєвий простір особистості репрезентований у її образі світу, насамперед, смисловим конструктом «своє – чуже», що підтверджують й дослідження у галузі психології середовища, які свідчать про те, що вагомою координатою, яка структурує простір предметного

середовища, що оточує людину та становить її життєвий простір, є координата «своє – чуже» (M. Heidmets, B. Hernandez, S. Hess, M. Hidalgo, P. Korosec-Serfaty, K. Korpela, M. Raudsepp, M. Salazar-Laplace та ін.). До полюса «своє» прилягає той предметний простір, який людина прагне контролювати; він виконує функцію посередника у її відносинах із навколишнім світом, постаючи засобом регуляції відносин між ними і подання себе іншим. З тим простором, що найближче розташований до полюса «своє», людина ототожнюється, і він стає штучним фізичним розширенням її особистості. Наявність власного простору саме як території, що відокремлює людину від решти світу, є однією з найважливіших умов психологічного благополуччя особистості та провідною умовою, що сприяє її становленню у період дорослішання, здобуття нею самостійності, незалежності, а отже суб'єктності у відносинах зі світом (G. Allport, K. Lewin та ін.)

Таким чином, проблема життєвого простору представлена у межах різних міждисциплінарних напрямів і підходів. При цьому потребують розкриття структурна організація життєвого простору молоді, вивчення специфіки репрезентації молоддю життєвого простору в її образі світу, а також концептуалізація проблеми гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів, зокрема через застосування проєктно-просторового підходу, і розкриття специфіки гармонізації життєвого простору молоді у культурно-освітньому, соціокультурному та екокультурному вимірах, із визначенням змістовно-процесуальних засад побудови і реалізації інтегрованої системи соціально-психологічного супроводу процесу його гармонізації.

Актуальність вирішення означеної проблематики, її складність, багатогранність та недостатня розробка теоретичних і практичних аспектів, з урахуванням соціального контексту розвитку держави та у спрямованості до умов сучасної освіти України, зумовили вибір теми дисертаційного дослідження *«Соціально-психологічні основи гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане у межах науково-дослідної теми кафедри психології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького МОН України «Психологічні засади актуалізації ресурсності та життєстійкості особистості: концептуалізація та розвиток» (державний реєстраційний номер: 0121U110568) і відповідає комплексним науково-дослідним темам кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України «Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі», «Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу особистості засобами інноваційних психотехнологій в умовах трансформаційних змін сучасного суспільства». Тему дисертаційного

дослідження затверджено Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 5 від 31 січня 2025 р.).

Об'єкт дослідження – життєвий простір молоді.

Предмет дослідження – соціально-психологічні основи гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів.

Мета дослідження полягає у концептуальному визначенні соціально-психологічних основ гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів; розкритті змістовно-процесуальних засад інтегрованої системи соціально-психологічного супроводу процесу гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення проблеми життєвого простору молоді в науковій літературі.

2. Визначити структурну організацію життєвого простору молоді (теоретичну модель) та його транзитивність у соціально-психологічному дискурсі.

3. Здійснити концептуалізацію проблеми гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів у соціально-психологічному вимірі.

4. Дослідити соціально-психологічну специфіку життєвого простору молоді в умовах сучасних соціогенних викликів.

5. Розкрити змістовно-процесуальні засади побудови та реалізації інтегрованої системи соціально-психологічного супроводу процесу гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів.

6. Провести оцінку ефективності впровадження інтегрованої системи соціально-психологічного супроводу процесу гармонізації життєвого простору молоді в умовах сучасних соціогенних викликів.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили: принципи системно-інтегративного (В. Бочелюк, С. Гарькавець, Є. Гейко, І. Пасічник, К. Седих, К. Lorenz, J. Schaefer, I. Stengers, S. Taylor, K. Wilber та ін.), суб'єктно-діяльнісного (Г. Костюк, С. Максименко, І. Пасічник, Я. Раєвська, В. Роменець, В. Турбан, О. Чебикін, В. Чернобровкіна та ін.), синергетичного (Ю. Бохонкова, В. Будз, І. Гоян, Н. Накен та ін.), інформаційно-комунікативного (Л. Засєкіна, Л. Калмикова, З. Кіреєва, В. Корнієнко, У. Михайлишин, М. Орап та ін.), особистісно-компетентнісного (І. Ващенко, О. Лосієвська, Л. Онуфрієва, В. Рибалка, Ю. Швалб та ін.), процесуально-динамічного (Г. Калмиков, Є. Карпенко, З. Карпенко, О. Кононенко, Л. Пілецька, І. Попович та ін.) підходів в психології; генетичний підхід до становлення особистості на різних вікових етапах (З. Ковальчук, С. Максименко, І. Пасічник та ін.); когнітивно-феноменологічний підхід до дослідження суб'єктивного досвіду (С. Hall, K. Lewin, G. Lindzey, K. Schneider, D. Stern та ін.); філософсько-психологічні концепції сприйняття і побудови простору як прояву суб'єктності людини

(J. Berkeley, E. Bern, P. Bourdieu, E. Fromm, M. Heidegger та ін.); теорія поля (K. Lewin); психологічні теорії і моделі життєвого простору особистості (М. Семиліт, Т. Титаренко, G. Allport, М. Buber, G. Burckhardt, K. Lewin, P. Tillich, М. Scheler та ін.); концепції розвитку особистості як активного суб'єкта життєдіяльності (І. Волженцева, Н. Добровольська, Т. Комар, О. Литвиненко, Н. Чепелева та ін.); теорії та моделі самоорганізації особистості (Я. Гошовський, І. Гоян, В. Завацький, А. Кононенко та ін.), її соціально-психологічної взаємодії (Н. Завацька, Л. Карамушка, Л. Орбан-Лембрик, С. Цимбал та ін.), соціокультурної самоідентифікації (О. Лісовий та ін.) та самоактуалізації (А. Maslow, С. Rogers, V. Frankl, E. Fromm та ін.); наукові погляди на природу та генезу цінностей і ціннісних орієнтацій молоді (О. Бондаренко, М. Боришевський, С. Гарькавець, Т. Щербан, М. Rokeach, Sh. Schwartz та ін.); основні положення психолого-педагогічної теорії проектування й конструювання освітніх систем (Г. Балл, О. Брюховецька, Г. Костюк, О. Лісовий, Ю. Машбиць, І. Пасічник, В. Семиченко, М. Смульсон, Т. Ткач та ін.); методологічні положення і принципи активного соціально-психологічного навчання в умовах соціогенних викликів (О. Бондарчук, О. Лукашов, О. Сафін, А. Склярчук, О. Сорока, М. Тоба, А. Турубарова, Р. Шевченко, С. Яковлева, Т. Яценко та ін.), теорія технологізації соціально-психологічної роботи з молоддю в умовах соціогенних викликів (К. Андросович, О. Блискун, І. Бурлакова, Ю. Завацький, А. Капська, А. Коваленко, А. Курова, Ю. Швалб та ін.).

Для досягнення поставленої мети та розв'язання висунутих завдань використано комплекс **методів дослідження**:

– *теоретичні*: теоретичний, порівняльний аналіз та синтез сучасних наукових й емпіричних досліджень з проблеми визначення соціально-психологічних основ гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів, а також їх узагальнення, класифікація й систематизація;

– *емпіричні*: пряме й опосередковане спостереження; опитування (анкетування, інтерв'ювання, фокус-групове інтерв'ю), метод проблемних обговорень в інтеграції з методом функціонально-сміслового аналізу; аналіз директивних, нормативних і методичних документів, контент-аналіз; метод експертної оцінки; метод асоціативного експерименту, психодіагностичні методики: методика самооцінювання, адаптована для оцінки життєвого простору молоді, морфологічний тест життєвих цінностей (В. Сопов, Л. Карпушина), тест смисложитєвих орієнтацій (J. Crumbaugh, L. Maholic), методика діагностики індивідуальних цінностей (Sh. Schwartz), тест життєстійкості (S. Maddi), опитувальник толерантності-інтолерантності до невизначеності (Т. Корнілова), шкала локусу контролю (Rotter's Locus of Control Scale) та методика діагностики рівня суб'єктивного контролю (J. Rotter), методика виявлення й оцінки комунікативних та організаторських здібностей (Б. Федоришин, В. Синявський), тест «Діагностика комунікативної

соціальної компетентності» (М. Фетіскін, В. Козлов, Г. Мануйлов), методика визначення інтегральних форм комунікативної агресивності (В. Бойко), методика діагностики рівня емпатійних здібностей (В. Бойко), методика діагностики показників і форм агресії Басса-Даркі (Buss-Durkee Hostility Inventory, BDHI-D), методика оцінки агресивності у відносинах (А. Assinger), методика «Маскуліність – Фемінінність» (S. Bem), методика «Норми поведінки чоловіка і жінки» (О. Лопухова, модифікація тесту W. Farrell), опитувальник стратегій поведінки у конфлікті (Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument, TKI);

– *методи математичної обробки даних* із їх подальшою якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням. Статистична обробка даних і графічна презентація результатів дослідження здійснювалася за допомогою пакета статистичних програм SPSS (версія 22.0).

Організація і база дослідження. Дослідження проводилося в період з 2009 р. по 2024 р. на базі науково-практичного Центру медико-соціальних та психотехнологій (м. Київ), Південноукраїнського Інституту психології, психотерапії і управління (м. Одеса), Центру надання правової та психосоціальної допомоги ВПО (м. Київ), а також на базі закладів вищої освіти (Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, Західноукраїнського національного університету, Ужгородського національного університету, Національного університету «Запорізька політехніка», Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини).

Вибірку склали 864 респонденти віком від 17 до 25 років (395 (45,7%) чоловіків та 469 (54,3%) жінок). Вибірка була репрезентативною відносно провідних для емпіричного дослідження змінних і соціально-демографічних характеристик молоді (здобувачів вищої освіти, які перебувають у різних життєвих ситуаціях, пов'язаних із сучасними соціогенними викликами).

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечено методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних позицій, використанням взаємодоповнювальних методів, що відповідають меті та завданням дослідження, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісних і якісних методів аналізу отриманих емпіричних даних, використанням методів математичної статистики.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у тому, що:

– *вперше*: визначено структурну організацію життєвого простору молоді (теоретичну модель) з виокремленням центру (ядра), периферії, кордону цього конструкту та проаналізовано його транзитивність у соціально-психологічному дискурсивному контексті; *здійснено* науково обґрунтовану концептуалізацію проблеми гармонізації життєвого простору молоді в умовах сучасних соціогенних викликів через *застосування* проєктно-просторового підходу та *розкриття* специфіки гармонізації життєвого простору молоді в культурно-освітньому, соціокультурному та екокультурному вимірах, з артикуляцією ролі інтеграції в гармонізації життєвого простору молоді, зокрема у векторах накопичення соціального капіталу (на макро- й мезорівнях) та здоров'язбереження; *актуалізацію* технологічної та інформаційно-цифрової реальності в гармонізації життєвого простору молоді в період соціогенних викликів; *виявлено* соціально-психологічні особливості життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів, пов'язані з суб'єктивною специфікою його репрезентації в образі світу (на ядерному та поверхневому рівнях); особливостями життєвого простору молоді в змісті її життєвого вибору та життєвих стратегій (обумовлених показниками життєстійкості, толерантності до невизначеності, типом каузальної орієнтації, осмислення життя та ціннісними орієнтаціями); особистісними предикторами конструювання життєвого простору молоді в період соціогенних викликів (соціально-комунікативними, стратегіально-організаційними, афективно-поведінковими) та функціонуванням його соціокультурних складових у вимірі соціального капіталу міста (за показниками ідентифікації молоді з місцем проживання, участі у громадських об'єднаннях, соціальної довіри, щільності соціальних комунікацій, соціального ресурсу авторитету), а також особливостями життєвого простору молоді в інформаційно-цифровому середовищі, що виражається в його індивідуальній диференційованості за індикаторами в навчально-професійній сфері, сферах відносин, саморозвитку, дозволя та за специфікою представлення молоддю життєвих стратегій;

– *розкрито* змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації інтегрованої системи соціально-психологічного супроводу процесу гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів, побудованої на принципах системності, динамічності, комплексності, перспективності, із задіянням культурно-освітньої, соціокультурної та екокультурної стратегій проєктування життєвого простору, основу якої склали системні соціально-психологічні засоби й інтегративно-інваріантні психотехнології, з їх артикуляцією в аспекті актуалізації сутнісних смислів життєдіяльності молоді та її гармонійного розвитку в умовах соціогенних викликів, зважаючи на небезпеки технологічного та інформаційно-цифрового середовища;

– *поглиблено та уточнено*: уявлення про сучасні підходи до вивчення феномену життєвого простору особистості; про соціально-психологічну сутність процесу гармонізації життєвого простору молоді та його змістовні й структурні особливості в умовах соціогенних викликів;

– *набули подальшого розвитку*: погляди на зміни у структурі життєвого простору молоді за показниками системності, функціональності та змістовності його інституційних форм в умовах соціогенних викликів; підходи до соціально-психологічних засобів і технологій забезпечення гармонізації життєвого простору, зокрема у молоді в період соціогенних викликів.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання методичного інструментарію при проведенні системних досліджень феномену життєвого простору особистості; у розробці та реалізації інтегрованої системи соціально-психологічного супроводу, спрямованого на забезпечення гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів; визначенні та обґрунтуванні соціально-психологічних умов ефективної реалізації розробленої інтегрованої системи, з урахуванням змісту, форм, методів цілісного освітнього процесу і можливостей позанавчальної діяльності та на засадах проектно-просторового підходу.

Отримані наукові дані та вироблені на їх основі рекомендації можуть бути використані психологами, соціальними працівниками, викладачами, фахівцями інших галузей, які займаються проблемами гармонізації життєвого простору молоді. Матеріали дослідження можуть бути застосовані при підготовці освітньо-професійних та освітньо-наукових програм в освітніх компонентах із проблеми гармонізації життєвого простору особистості в умовах соціогенних викликів. Розроблена інтегрована система соціально-психологічного супроводу може бути рекомендована для впровадження у закладах освіти, консультаційних центрах, центрах соціально-психологічної адаптації, центрах психо-соціальної допомоги з метою підвищення ефективності процесу гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів.

Результати дослідження **впроваджено** у консультаційну та методичну роботу Науково-практичного центру медико-соціальних та психотехнологій (м. Київ) (довідка № 794/36 від 07.08.2024 р.); у науково-методичну та практичну роботу Центру надання правової та психо-соціальної допомоги ВПО (м. Київ) (довідка № 26-01-24Ф від 26.01.2024 р.); у наукову та методичну роботу Південноукраїнського інституту психології, психотерапії і управління (м. Одеса) (довідка № 77/2 від 22.12.2023 р.); у консультаційну роботу ГО «Фонд розвитку підприємництва і реалізації бізнес-ідей» (м. Київ) (довідка № 08-02-24Ф від 08.02.2024 р.); в освітню, наукову та виховну роботу Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-15/1213 від 12.08.2024 р.); у наукову та навчально-методичну роботу Східноукраїнського національного університету

імені Володимира Даля (довідка № 791/15.17 від 06.08.2024 р.); у навчально-виховну та наукову роботу Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (довідка № 387 від 27.08.2024 р.); у науково-методичну роботу Західноукраїнського національного університету (довідка № 126-36/1931 від 16.08.2024 р.); при організації та психолого-педагогічному забезпеченні освітнього процесу Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського (довідка № 09/01-4-625 від 06.08.2024 р.); у науково-методичну та навчально-організаційну роботу кафедри психології ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (довідка № 3374/01-14 від 26.08.2024 р.); в освітньо-науковий процес та виховну роботу Національного університету «Запорізька політехніка» (довідка № 39/01/2464 від 13.08.2024 р.); в освітній процес соціально-психологічного факультету Університету Григорія Сковороди в Переяславі (довідка № 686 від 02.09.2024 р.); у навчально-методичну та науково-педагогічну роботу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 1019/33-01.03 від 13.08.2024 р.); у навчально-науковий процес та виховну роботу факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 1284/01 від 14.08.2024 р.) та застосовано при викладанні професійно-орієнтованих дисциплін і спецкурсів «Соціальна психологія», «Психологія соціальної роботи», «Психологічне консультування», «Психологія особистості», «Психологічна корекція», «Вікова психологія», «Психологія впливу», а також при розробці методологічних семінарів.

Особистий внесок авторки. Розроблені наукові положення та отримані емпіричні дані є самостійним внеском авторки в розробку проблеми визначення соціально-психологічних основ гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів. В опублікованих зі співавторами працях доробок авторки становить 50%. Розробки та ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовуються.

Положення та висновки кандидатської дисертації на тему «Психологічні особливості особистісно-професійного становлення студентів психолого-педагогічних спеціальностей» у докторській дисертації не використовуються.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи було представлено на науково-практичних конгресах, конференціях, проєктах, програмах, семінарах, стажуваннях, круглих столах, читаннях різного рівня, зокрема *міжнародних*: I науково-практичному конгресі «Стрес та захист психологічного здоров'я в умовах сучасного суспільства» (Мелітополь, 2010 р.), VII науково-практичній конференції «Strategické problémy světové vědy» (Прага, 2010 р.), VII науково-практичній конференції «Авангардни научни изследвания» (Софія, 2011 р.), VIII naukowi-praktycznej konferencji «Strategiczne pytania światowej nauki – 2012» (Przemyśl, 2012 р.), науково-практичній конференції «Вища освіта України у контексті

інтеграції до Європейського освітнього простору» (Київ, 2012 р.), науково-практичній конференції «Соціально-психологічні вектори розвитку особистості в умовах суспільних трансформацій» (Київ, 2012 р.), науково-практичній конференції «Розвиток особистості в умовах трансформаційного суспільства» (Київ, 2012 р.), науково-практичній конференції «Духовність у становленні та розвитку особистості» (Вінниця, 2012 р.), науково-практичній конференції «Антропологічні виміри науки й освіти: досягнення та перспективи» (Мелітополь, 2012 р.), науково-практичній конференції «Педагогіка і психологія: сучасні проблеми та перспективи розвитку» (Київ, 2012 р.), науково-практичній конференції «Соціалізації і ресоціалізації особистості в умовах сучасного суспільства» (Київ, 2012 р.), Челпанівських психолого-педагогічних читаннях (Переяслав-Хмельницький, 2013 р.), Першій науково-практичній конференції «Розвиток особистості у рамках просторово-часової організації життєвого шляху» (Одеса, 2013 р.), III науково-практичній конференції «Актуальні питання соціальної та практичної психології у координатах сучасних парадигм» (Севеодонецьк, 2015 р.), проєкті соціальної дії «ProfУСП: стратегія професійного вибору» за підтримки Британської Ради в Україні (British Council-Active Citizens) (2016-2017 рр.), проєкті «Психосоціальна підтримка й конфліктний менеджмент» за підтримки Німецького товариства з міжнародного співробітництва «Deutsche Gesellschaft fur Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH» (2016-2017 рр.), програмі «Підвищення рівня ефективності в управлінні конфліктами. Стрес-менеджмент» за підтримки Німецького товариства з міжнародного співробітництва «Deutsche Gesellschaft fur Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH» (2017 р.), staż naukowo-praktyczny «Innowacyjne metody i technologie w edukacji: najnowsze europejskie praktyki edukacyjne (Nauki społeczne i behawioralne. Psychologia)» (Częstochowa, Polska, 2017), European educational project «The innovative Methods and Technologies of Teaching: The Newest in the Europefn Educational Practice» (Poland, 2017), Jean Monnet and Erasmus+ projects «EU Inclusion Policy in Education», «Social Dimensions of European Policies Studies», «European Social Model», «European Policy of Social Cohesion», course «European Policy of Social Innovations», seminar «European Social Policy»; Erasmus+projects № 101085243-ProEU-ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCHRSCH and № 101127449-EcoEurope-ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH; семінари «Запуск проєкту BOOST» SVNC.TK.323 (Нарва, Естонія, 2023 р.), семінарах-тренінгах у межах Програми «Справедливість для всіх» Агенції США з міжнародного розвитку (USAID): «Формування резильєнтності (життєстійкості), як особистий ресурс в умовах війни» (Київ, 2023 р.), «Удосконалення комунікативних здібностей: технології розвитку soft skills» (Київ, 2023 р.), «Синергія інтелекту та тіла: науково-педагогічна компетентність» (Київ, 2024 р.), «Психологія професійного мислення: готовність до змін» (Київ, 2024 р.), «Соціально-правовий аналіз булінгу та

мобінгу, як найпоширеніших явищ дискримінації в суспільстві» (Київ, 2024 р.), VI Conference «European Dimensions of Sustainable Development» (Kyiv, 2024), II науково-практичній конференції «Сучасна вища освіта: досягнення, виклики та перспективи розвитку в умовах невизначеності» (Запоріжжя, 2024 р.), міждисциплінарній науково-практичній конференції «Педагогіка мистецтва для збереження і розвитку психічного і фізичного здоров'я та культурного зростання особистості впродовж життя» (Запоріжжя, 2024 р.), International internship «Fundraising and organization of project activities in educational establishments: European experience» (Krakow, Poland, 2024), as part of the KA2 Capacity Building Erasmus Programme «Boosting University Psychological resilience and Wellbeing in (Post-) War Ukrainian Nation / BURN (2024-2026)»; з міжнародною участю: V науково-практичній конференції «Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери: обсерваторія душі» (Київ, Мелітополь, 2012 р.), інтернет-конференції «Актуальні питання гіпнозу та сучасної гіпнотерапії у корекції психоемоційних травм, ПТСР та інших психічних розладів» (Кропивницький, 2025 р.); всеукраїнських: науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 2011 р.), науково-практичній конференції «Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери: криза як ресурс» (Мелітополь, 2011 р.), науково-практичній конференції «Особистість у просторі виховних проєктів» (Київ, 2012 р.), науково-практичній конференції «Кірпічовські читання з історії науки і техніки» (Харків, 2012 р.), науково-практичній конференції «Третє Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2012 р.); стажуваннях «Підготовка майбутніх психологів до здійснення психологічного консультування: соціокультурний вимір» (Київ, 2018 р.) та «Основи використання тесту інтелекту WISC-IV» (Київ, 2018 р.); методологічному семінарі НАПН України «Шляхи і механізми підвищення конкурентоспроможності університетів України» (Київ, 2020 р.), VIII науково-практичній конференції «Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених» (Одеса, 2022 р.), програмі управлінського розвитку «Школа освітніх управлінців» (Київ, 2022 р.), стажуваннях «Підготовка закладів вищої освіти до проходження міжнародних акредитацій за Європейськими стандартами якості» (Дніпро, 2021 р.) та «Арттерапевтичні оздоровчі технології» (Переяслав-Хмельницький, 2022 р.); I науково-практичній конференції «Актуальні питання відновлення ментального здоров'я у психологічному вимірі» (Київ, 2024 р.), освітній програмі «Освіта задля успіху українців. Освітня політика та освітні технології для післявоєнної України» (Київ, 2024 р.), науковому круглому онлайн-столі «Теперішнє та майбутнє української психології: надбання та втрати» (Київ, 2024 р.), щорічному науковому круглому онлайн-столі «Наукова спадщина української психології: єдність минулого та

теперішнього» (Київ, 2024 р.), науково-практичній конференції «Психологія особистості фахівця в умовах воєнного часу та поствоєнної реабілітації» (Львів, 2024 р.), доповідалися та обговорювалися на розширених засіданнях кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (2024-2025 рр.).

Публікації. Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено у 61 публікації авторки, з яких: 11 розділів у колективних монографіях, 1 одноосібна монографія, 2 навчально-методичні праці, 29 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них: 15 статей у наукометричних виданнях, з яких: 3 статті – у наукометричній базі Scopus, 2 статті – у наукометричній базі Web of Science Core Collection, 3 статті – у міжнародних періодичних наукометричних виданнях), 18 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 320 найменувань (з них 106 – іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації викладено на 350 сторінках, із них 311 сторінок основного тексту. Робота містить 20 таблиць на 11 сторінках, 8 рисунків на 4 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, розкривається його об'єкт, предмет, мета і завдання наукового пошуку, теоретико-методологічні засади та методичний апарат. Висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію результатів дослідження, публікації за темою дисертації, її структуру й обсяг.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади вивчення проблеми життєвого простору молоді у науковій літературі» розкрито теоретичні витоки і зміст конструкту «життєвий простір особистості»; визначено структурну організацію життєвого простору молоді (теоретичну модель) та проаналізовано його транзитивність у соціально-психологічному дискурсивному контексті.

Показано, що згідно з теорією поля, поведінка людини може бути зрозуміла тільки при розгляді цілісної ситуації (поля), яка її зумовлює. Такою цілісною ситуацією є «життєвий простір» – «людина та психологічне середовище, як воно існує для неї» (К. Lewin). При цьому зовнішні події, що включаються людиною у психологічне середовище, можуть «кардинально змінювати всю течію подій у її життєвому просторі», а теоретична конструкція життєвого простору охоплює весь діапазон психологічних ситуацій: від безпосередньої поточної ситуації до життєвої ситуації в цілому (К. Lewin).

Встановлено, що поняття «життєвий простір особистості» виникло на основі та при співвіднесенні понять життєвого простору (К. Lewin) та

пропріуму (G. Allport). Життєвий простір особистості – це суб'єктивний аспект тієї сфери її життєвого світу, яка позначається у концепції G. Allport як «пропріум», і найбільш тісно пов'язана з особистісними інтересами, симпатіями, прагненнями, цінностями, активністю та створює її внутрішню єдність. За просторово-часовим масштабом життєвий простір особистості відповідає життєвій ситуації в цілому, тобто відрізку життя, який сприймається як психологічне сьогодні, охоплює значущі уявлення про минуле та майбутнє і не зводиться до поточної безпосередньої ситуації. Описуючи цей аспект життєвого простору особистості та її життєвого світу, одні автори наголошують на таких його характеристиках, як «свій», «важливий» (G. Allport та ін.); у інших дослідників – ця область життєвого простору постає, насамперед, як сфера свободи (K. Lewin та ін.). Саме тому для повної характеристики життєвого простору потрібно враховувати не тільки окремі його елементи, а й загальні параметри, такі, наприклад, як атмосфера (дружня, напружена) чи міра свободи особистості.

Узагальнено, що життєвий простір особистості – це результат структурування світу, виділення у ньому особливо значущої та тісно пов'язаної з власними інтересами та прагненнями сфери, яка сприймається та переживається як «свій» світ. Тому життєвий простір молоді може бути розглянутий як важлива складова образу світу, а точніше, як один зі способів структурування реальності власного життєвого світу, що відбиває базові характеристики буття молоді людини у світі.

Аналіз робіт, присвячених розробці концепту «образ світу» (І. Пасічник, М. Семиліт, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.), дозволив уточнити місце життєвого простору в цілісній структурі образу світу молоді людини.

Виявлено, що життєвий простір молоді репрезентований у її образі світу, насамперед, смисловим конструктом «своє – чуже», основою якого стають первинні форми узагальнення своїх відносин зі світом. Життєвий простір молоді людини локалізується на полюсі «свій» і для його виділення особливо важливі шкали, які є стійкими оцінками значущості об'єктів життєвого світу (J. Bruner, D. Fadiman, R. Frager, K. Lewin та ін.). Так, на *ядерному рівні* образу світу конструкт «своє – чуже» існує у формі цілісного емоційно-оцінного комплексу, що функціонує переважно на неусвідомлюваному рівні, і є стійкою оціночною шкалою, яка виконує функцію диференціації та об'єднання об'єктів і явищ за цим параметром. Полюс «своє» є переважно позитивним емоційно-оцінним комплексом, тоді як полюс «чуже» має значні індивідуальні варіації і не несе однозначно негативного емоційно-оцінного заряду. На *поверхневому рівні* образу світу життєвий простір особистості існує у формі знання про об'єкти та явища життєвого світу, з якими суб'єкт пов'язаний життєвими відносинами, представленими переважно смисловим комплексом «свій», «своє», а також стійко оцінювані суб'єктом як особливо значущі (улюблені, цікаві тощо)

(M. Heidmets, B. Hernandez, S. Hess, M. Hidalgo, K. Korpela, K. Lewin, M. Raudsepp, M. Salazar-Laplace та ін.).

Узагальнено, що життєвий простір молоді є структурно неоднорідним: у ньому слід виокремити центр (ядро), периферію та кордон. Центр формується об'єктами, які є найбільшою цінністю для молодої людини, вони переживаються не лише як «власні», а і як частина себе. Це сфера її максимального Его. У напрямку від центру до периферії життєвого простору Его-залученість знижується. На периферії життєвого простору перебувають об'єкти та явища, ступінь суб'єктивної значущості яких нижчий.

Підкреслено, що основними структурними одиницями життєвого простору молоді є не лише окремі предмети та явища, а їх комплекси, складні цілісні утворення – місця (певний локус фізичного, природного, культурного простору, де розгортається значуща для молодої людини життєдіяльність). Постаючи матеріальним утворенням, місце кодує, «конденсує» пов'язаний із ним досвід молодої людини (R. Barker, D. Canter, R. Hull, M. Lam, G. Vigo та ін.). Це означає, що кожне місце життєвого простору має психологічний зміст, зафіксований у вигляді стабільного ставлення до нього, що виявляється у комплексі переживань, образів, думок, бажань тощо.

Показано, що важливою складовою життєвого простору молодої людини є його кордон. Існуючи у вигляді реальних фізичних бар'єрів та соціальних норм він сприяє здійсненню функції контролю над «своїм» простором і виступає як засіб регулювання відкритості та соціальної доступності молодої людини для інших.

Наголошено, що досвід використання життєвого простору – це досвід встановлення та взаємодії з його зовнішніми та внутрішніми межами, пов'язаний зі встановленням кордонів всередині власної особистості (P. Korosec-Serfaty). Таким чином, кордон виступає як місце контакту та взаємодії різних життєвих просторів, є місцем зустрічі «власного» та «чужорідного», ізоляції «власного», його відокремлення від «чужого».

Визначено, що динамічні процеси, які відбуваються у життєвому просторі молоді, можуть бути представлені як континуум процесів і станів, крайніми проявами яких є, з одного боку, процеси ідентифікації, що формують ядро життєвого простору, і процеси ізоляції, що утворюють його кордон. Особливості динамічних процесів у життєвому просторі виражають особливості становлення, «рух» молодої людини: розвиток та зміну інтересів, ціннісних орієнтацій, найбільш значущих відносин та вектори діяльності. Завдяки цьому різні сфери життєвого простору розвиваються з різною швидкістю, що також визначає структурну нерівномірність його внутрішньої організації (M. Bialik, C. Fadel, B. Trilling та ін.). Очевидно, що швидкість та інтенсивність цих динамічних процесів змінюється протягом життєвого шляху молодої людини: існують часові сегменти, коли ці процеси посилюються,

наприклад, у періоди вікових та життєвих криз, або, навпаки, сповільнюються при відносній стабілізації її життєдіяльності.

Проаналізовано транзитивність життєвого простору молоді у соціально-психологічному дискурсивному контексті, зокрема через з'ясування впливу життєвого досвіду на зміну характеристик життєвого простору у проблемному наративі в умовах сучасних соціогенних викликів і встановлено, що між зазначеними конструктами відбувається постійний енергетичний взаємообмін, який забезпечує їх рух та взаємопроникнення (С. Hall, О. Krug, G. Lindzey, K. Schneider, D. Stern та ін.). При цьому, якщо ситуаційна криза переходить у життєву (тобто життєві труднощі супроводжують молоду людину тривалий час) або у гострій травматичній ситуації, може відбуватися відчуження від життєвого простору, пов'язане з втратою смислів, інтересів у житті, перспектив майбутнього.

Встановлено, що з погляду характеристик життєвого досвіду проблемна (кризова) ситуація є поєднанням чинника ймовірнісного прогнозування – з минулого досвіду, коли молода людина розглядає цю ситуацію як мінімальну чи нульову; вітального чинника, як суб'єктивне переживання неможливості жити в цій ситуації; когнітивного чинника – як відсутність або неусвідомлення необхідних знань, умінь і навичок для життєдіяльності та життєздійснення у даній ситуації, незастосовність наявних конструктів, що стосуються себе та світу, до наявної ситуації; поведінкового чинника, тобто відсутності чи неусвідомлення потрібної моделі поведінки; екзистенційного чинника – як переживання смислу втрати або екзистенційного вакууму (С. Гейко, О. Кононенко, Л. Пілецька, І. Попович, В. Турбан та ін.).

Незважаючи на наявні здобутки світового та вітчизняного досвіду вивчення проблеми життєвого простору молоді, єдину концепцію його гармонізації в умовах соціогенних викликів наразі не створено, а актуальність дослідження специфіки соціально-психологічного супроводу процесу гармонізації життєвого простору молоді за цих умов визначається не лише запитами психологічної практики, а й необхідністю переосмислення проблеми у контексті сучасного теоретико-методологічного базису соціальної психології.

У другому розділі «**Концептуалізація проблеми гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів у соціально-психологічному вимірі**» проаналізовано специфіку проектування життєвого простору молоді у ракурсі його гармонізації в умовах сучасних соціогенних викликів; висвітлено культурно-освітній, соціокультурний та екокультурний виміри гармонізації життєвого простору молоді в період соціогенних викликів; артикульовано проблематику технологічної та інформаційно-цифрової реальності в аспекті гармонізації життєвого простору молоді.

Констатовано, що соціогенні виклики, які випробовує сучасна молодь, характеризуються глибокими й багатоплановими перетвореннями, які

виявляються в усіх сферах її життєдіяльності. У соціальній практиці вони часто супроводжуються руйнуванням просоціальних стереотипів у свідомості, діяльності та способах життя; молодь зазнає посиленого впливу інформаційних, соціально-психологічних та інших чинників, які спричиняють навантаження й перевантаження когнітивного, емоційного, комунікативного та інтерактивного характеру. А зважаючи на те, що молодь є найважливішим стратегічним ресурсом держави й суспільства та відіграє значну роль у соціокультурному та економічному розвитку країни, у реалізації демографічної політики, збереженні та трансляції історичної пам'яті народу, захисті своєї батьківщини, концептуалізація проблеми гармонізації її життєвого простору в умовах сучасних соціогенних викликів постає як одна з найактуальніших наукових та прикладних соціально-психологічних проблем.

Показано, що визначення структурної організації життєвого простору молоді, інституційний рівень якої утворюється системою формальних, інформальних та неформальних елементів, які сукупно задовольняють інтереси та потреби молоді, а індивідуальний психологічний рівень утворюють культурно-освітні стратегії, – стає ефективним засобом його гармонізації та організації життєдіяльності молодої людини. При цьому проектування молоддю власного життєвого простору сприяє її розвитку як суб'єкта діяльності, тобто становлення особистості як суб'єкта саморозвитку та самоздійснення.

Підкреслено, що проектування життєвого простору розглядається у практико-орієнтованому векторі щодо здатності ініціювати принципово нові форми, технології і практики життєдіяльності та життєздійснення молодої людини засобами виявлення внутрішніх та зовнішніх механізмів гармонізації її життєвого простору.

Обґрунтовано необхідність гармонізації життєвого простору молоді шляхом багатовекторного проектування на інституційному рівні, як проектування соціально-психологічних умов розвитку особистості, та на індивідуальному рівні, як проектування у власному життєвому просторі. Доведено доцільність поєднання у процесі проектування життєвого простору молоді і його гармонізації соціокультурної складової, яка забезпечує наступну інституціалізацію, та особистісної складової, яка актуалізує становлення молодої людини як суб'єкта культурно-освітнього простору.

Визначено оптимальну послідовність організації проектування життєвого простору молоді та його гармонізації як психотехнічної процедури, що складається з таких етапів: концептуалізації, через визначення цілей та принципів побудови проекту (психолого-педагогічне проектування); інституціалізації, шляхом визначення можливих інституційних та організаційних форм реалізації проекту (організаційно-діяльнісне проектування); самоідентифікації, через усвідомлення молоддю власних життєвих інтересів та цілей у цьому проекті, як акт самовизначення

(індивідуально-психологічне проєктування).

Наголошено, що лише за умови взаємоспрямованості, взаємопідтримки та взаємодоповнення, шляхом подолання «роздільної інституціалізації» освіти й культури можливе створення умов для повноцінного функціонування освітньої системи як інструмента культури, а отже й реалізації «культурних» функцій освіти (насамперед, культурозбережувальної, культуротвірної, культуротворчої), як системного ядра єдиного культурно-освітнього простору, завдяки чому культура й освіта здатні віднайти реальні перспективи у гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів. Природно, що цей процес має бути інтенсивним.

Зазначено, що у сучасних умовах модернізації системи вищої освіти України, яка передбачає створення єдиного освітнього і наукового простору, уніфікованих і стандартних критеріїв забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців, актуальним у векторі гармонізації її життєвого простору постає питання експертизи освітнього процесу, яка передбачає як кінцевий результат не тільки набуття молоддю певних знань, умінь, навичок, а й формування культури мислення, здатність до самостійного аналізу життєвих, навчальних, професійних ситуацій, до виявлення недостатніх знань і умінь та здійснення на цій основі самоосвіти, а також розвитку в молоді здатності до самовдосконалення, що сприятиме гармонізації її життєвого простору загалом.

Концептуалізація проблеми дослідження потребувала розкриття специфіки гармонізації життєвого простору молоді не лише у культурно-освітньому, а й у соціокультурному та екокультурному вимірах, що пов'язано, зокрема, з наростанням загроз здоров'ю та життю молоді у зв'язку зі змінами природного середовища, кризовою екологічною ситуацією, обумовленою процесами негативних змін в екосистемах, обмеженням можливостей ресурсозабезпечення та ресурсовідтворення біосфери. Гармонізація життєвого простору молоді, у зв'язку з цим, набуває нових смислів, які проявляються у різних формах екологічної культури, що перетворює реальність.

Встановлено, що соціокультурний вимір гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів доцільно розглядати крізь призму ідей мультикультуралізму та інтеркультуралізму, зокрема у контексті розкриття складових та вимірювальних показників соціального капіталу на макро- та мезорівнях. Йдеться про різні рівні «зовнішніх середовищ», до яких залучена молодь. Зазначено, що в аналізованій методології досліджень транзитивної реальності постулюється принцип урахування взаємозв'язку індивідуальних стратегій буття з динамікою, як малих груп, так і великих соціальних груп, локальних та глобальних трансформацій культури. Показано, що найбільш конструктивною для гармонізації життєвого простору молоді є модель інтеркультуралізму, оскільки вона є більш динамічною, зосереджена на забезпеченні активного і позитивного діалогу різних культур, їхньому

взаєморозумінні та взаємозбагаченні і відповідає очікуванням полікультурного суспільства.

Визначено, що серед складових соціокультурного капіталу, які впливають на процес гармонізації життєвого простору молоді, представлено: види ресурсів (довіра, мережі підтримки, практики соціального діалогу, згуртованість, ідентичність), а також муніципальний соціальний капітал (солідарність, відповідальність); культурний капітал (норми, цінності, творчість, інновації); людський капітал (знання, вміння, навички).

Проведено аналіз технологічної та інформаційно-цифрової реальності у гармонізації життєвого простору молоді в період соціогенних викликів. Підкреслено, що нові рівні гібридизації технологій, поява феномену людино-машинних систем, створення штучного інтелекту, розвиток технологій глобальних комунікацій, супроводжуються кардинальними змінами життєвого простору сучасної молоді. Узагальнено, що інформаційно-цифровий простір нової реальності стає основою конструювання нових смислів та уявлень, що формують особливий тип культури молоді людини і впливають на її життєвий простір загалом, а сучасні пояснювальні моделі поведінки молоді, зокрема в Інтернет-просторі, вже не обмежуються дихотомією позицій компенсаторності-додатковості, а стають більш складними та багатовекторними.

Отримані дані щодо концептуалізації проблеми гармонізації життєвого простору молоді було покладено в основу проведення емпіричного дослідження його соціально-психологічної специфіки в умовах сучасних соціогенних викликів.

У третьому розділі «Емпіричне вивчення соціально-психологічних особливостей життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів» проведено аналіз суб'єктивної специфіки репрезентації життєвого простору молоді в її образі світу; розкрито особливості життєвого простору молоді у змісті її життєвого вибору та життєвих стратегій в умовах соціогенних викликів; виявлено особистісні предиктори конструювання життєвого простору молоді та особливості функціонування його соціокультурних складових в період соціогенних викликів; визначено специфіку життєвого простору молоді в інформаційно-цифровій реальності.

На *першому етапі* емпіричного дослідження проведено аналіз суб'єктивної специфіки репрезентації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів.

Встановлено, що отримана в емпіричному дослідженні структура суб'єктивного образу життєвого простору молоді відповідає його теоретичній моделі, розширюючи та конкретизуючи її стосовно вікових підгруп респондентів.

Виявлено значущі відмінності у суб'єктивній репрезентації життєвого простору молоді: у досліджуваній категорії молодшого юнацького віку ширше

представлені сфери занять (діяльності) та природного світу, у респондентів старшого юнацького віку – сфери житлового простору, міського середовища, внутрішнього світу та характеристик власної особистості. Визначено тенденцію до зростання почуття суб'єктності (створення та контролю) стосовно власного життєвого простору за вибіркою респондентів старшого юнацького віку. У своїх інтерпретаційних судженнях вони достовірно частіше приписували активність у життєвому просторі власній особистості, ніж представники молодшого юнацького віку ($p \leq 0,05$). Узагальнено, що більш вираженій суб'єктній позиції відповідає більш високий рівень задоволеності життєвим простором і менш виражене бажання його змінити. Натомість, менш виражена суб'єктна позиція пов'язана з більш вираженою незадоволеністю життєвим простором і більш вираженим бажанням його змінити ($p \leq 0,05$). Зокрема, показано, що одним із чинників, який впливає на таку задоволеність/незадоволеність життєвим простором є здатність досліджуваних до встановлення довірливих відносин з оточуючими (за світоглядним, когнітивним, комунікативним та емпатійним компонентами).

На *другому етапі* емпіричного дослідження було проаналізовано життєвий простір респондентів у змісті їх життєвого вибору та життєвих стратегій. З цією метою було розглянуто особливості життєвого вибору в ситуації ухвалення рішення про необхідність внутрішньої міграції в умовах сучасних соціогенних викликів.

З'ясовано, що респонденти, які реалізують життєвий вибір на користь нового та прагнуть до розширення меж свого життєвого простору, відрізняються за низкою показників від тих, хто обрав звичні умови життя. До таких показників належать життєстійкість, толерантність до невизначеності, тип каузальної орієнтації, показники осмислення життя та ціннісні орієнтації. Так, респонденти, які обрали внутрішню міграцію, демонстрували вищий рівень життєстійкості, толерантності до невизначеності, особистої автономії, осмислення життя, наявності життєвих цілей ($p \leq 0,01$). Більш значущими для них виступали цінності відкритості до змін; менш значущими – цінності консерватизму. Крім того, за даними двофакторного дисперсійного аналізу вони виявили вищі показники автономії та самодетермінації ($p \leq 0,05$). Зауважимо, що такі змінні, як зовнішня каузальна орієнтація і термінальна цінність конформності виступали стримуючими чинниками, тобто високі показники за цими змінними могли перешкоджати реалізації вибору змін у кризових ситуаціях в умовах сучасних соціогенних викликів.

На *третьому етапі* емпіричного дослідження було визначено особистісні предиктори конструювання життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів (соціально-комунікативні, стратегіально-організаційні та афективно-поведінкові).

Виявлення інтегральних форм комунікативної агресивності у досліджуваних експериментальної групи (ЕГк) (32,3%), які перебували у

ситуації вимушеної міграції, показало невміння переключати агресію, провокування агресії, схильність заражатися агресією натовпу ($p \leq 0,05$).

За рівнями сформованості комунікативних та організаторських здібностей, які загалом перебували на середньому рівні, статистично значущих розбіжностей між підгрупами не виявлено. Рівень комунікативної соціальної компетентності виявився переважно низьким (38,3% респондентів – в ЕГк та 41,8% – у контрольній групі (КГк)), що негативно впливало на процес гармонізації життєвого простору.

Визначення спрямованості конфліктної поведінки респондентів та стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях показало, що поведінка, спрямована на співпрацю, притаманна 33,6% досліджуваним ЕГк, а на компроміс – 37,9% респондентам КГк; водночас, стиль пристосування обирають 17,3% і 13,8% респондентів ЕГк та КГк відповідно; стиль уникнення – 20,7% і 16,3% відповідно. Отримані дані потребували розгляду на формувальному етапі дослідження щодо оптимізації стратегій поведінки молоді у конфліктних ситуаціях з метою гармонізації її життєвого простору.

Виявлено, що більшість респондентів за вибіркою мають середні показники інтернальності; при цьому серед досліджуваних ЕГк виявлено більше осіб із низькими показниками цього параметру ($p \leq 0,01$).

Як чинник гармонізації соціальних відносин та життєвого простору молоді розглянуто процес гендерної ідентифікації.

На *четвертому етапі* емпіричного дослідження було визначено особливості функціонування соціокультурних складових життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів.

Показано, що в умовах соціогенних викликів, пов'язаних, зокрема, з необхідністю міграції молоді, у тому числі й вимушеної, особлива увага була приділена функціонуванню соціокультурних складових її життєвого простору у векторі накопичення соціального капіталу сучасного міста, як соціокультурного простору для самореалізації молодої людини, де отримують імпульс трансформаційні процеси, що відбуваються на макрорівні.

Соціокультурний капітал сучасного міста (на мезорівні) емпірично представлений у дослідженні показниками ідентифікації респондентів з містом, участі у громадських об'єднаннях, соціальної довіри, щільності соціальних комунікацій, соціального ресурсу авторитету.

Визначено, що більшість респондентів демонструє готовність до конструктивного самоусвідомлення та самовизначення, вони відчують себе активними суб'єктами власного життєвого простору ($p \leq 0,05$). Проте, частина досліджуваних демонструє пасивність, певну недовіру до громадської активності. Сумарно ці респонденти складають негативну форму соціокультурного капіталу свого міста, що проявляється у певному соціальному відчуженні. Отже, відбуваються процеси формування власної суб'єктності, які є незавершеними.

Наголошено, що міжкультурний чинник може стати основою для поступової розбудови соціальних комунікацій та активних форм взаємодії, підґрунтям для розвитку солідарних відносин.

На *п'ятому етапі* емпіричного дослідження було з'ясовано специфіку життєвого простору молоді в інформаційно-цифровому середовищі. З цією метою було досліджено характеристики життєвого простору молоді через аналіз контенту, яким цікавляться та діляться в Інтернеті досліджувані, а також можливості його потенційного впливу на вибудовування ними власного життєвого сценарію у навчально-професійній сфері, сфері відносин, сферах саморозвитку та дозвілля.

Встановлено, що зміст персональних сторінок, особливо у частині стрічки з постами і новинами, насичений контентом (наприклад, розважальним, оголошеннями та ін.), що не належить виключно до виділених індикаторів життєвих сценаріїв, і які також опосередковано впливають на уявлення респондентів та їх життєвий простір. Аналіз змісту, релевантного поняттю «життєві сценарії», засвідчив, що аналізовані сфери представлені, як у тексті, так і візуально. Показані зв'язки «віртуальних» і «життєвих» параметрів поведінки респондентів (на прикладі орієнтирів у вибудовуванні життєвого сценарію), що підтверджують припущення про необхідність та можливість їх вивчення як єдиного життєвого простору молоді людини у напрямку його гармонізації в умовах соціогенних викликів.

Отримані на констатувальному етапі дослідження дані щодо соціально-психологічної специфіки життєвого простору молоді було враховано при побудові та реалізації інтегрованої системи соціально-психологічного супроводу процесу його гармонізації в умовах соціогенних викликів.

У четвертому розділі «Соціально-психологічний супровід процесу гармонізації життєвого простору молоді в умовах сучасних соціогенних викликів» розкрито змістовно-процесуальні засади побудови та реалізації інтегрованої системи соціально-психологічного супроводу процесу гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів та проведено оцінку її ефективності.

На формуальному етапі у дослідженні взяли участь 176 респондентів, які за результатами його констатувального етапу виявили низькі показники за параметрами функціонування складових життєвого простору. Досліджуваних було розподілено на експериментальну групу (ЕГф) (89 учасників, з яких 28 осіб було віднесено до групи ризику (перебували в ситуації вимушеної міграції; переживали виражені психологічні проблеми; мали складну сімейну ситуацію та ін.)) і контрольну групу (КГф) (87 учасників). Відбір учасників у групи відбувався за принципом добровільності.

У ході формуальному етапу дослідження було розроблено інтегровану систему соціально-психологічного супроводу процесу гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів, побудовану на принципах

системності, динамічності, комплексності, перспективності, із задіянням культурно-освітньої, соціокультурної та екокультурної стратегій його проектування з використанням методичної, ресурсної та організаційної складових.

Досліджувані ЕГф взяли участь у розроблених системних заходах. Учасники КГф до заходів формувального впливу не долучалися.

Основу запропонованої інтегрованої системи склали соціально-психологічні засоби та інтегративно-інваріантні психотехнології гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів, з їх артикуляцією в аспекті актуалізації сутнісних смислів її життєдіяльності та гармонійного розвитку й самореалізації, з урахуванням сучасного соціального контексту.

Методи соціально-психологічного супроводу у межах розробленої інтегрованої системи поділялися на організаційні (планування, контроль, надання рекомендацій тощо), емпіричні (включене та невключене спостереження, діагностування, експертна оцінка, психологічні вправи (психотренінг), емоційно-вольова регуляція та саморегуляція, інформування, опитування, індивідуальна бесіда, переконання, навіювання, позитивний приклад, заохочення), опрацювання даних (аналіз отриманої інформації), інтерпретаційні (інтерпретація та узагальнення отриманих результатів). При цьому були задіяні індивідуальна та групова форми роботи з учасниками, а також соціальна підтримка (інструментальна та емоційна), зокрема з урахуванням особливостей життєвого простору учасників в інформаційно-цифровому середовищі.

Соціально-психологічний супровід щодо гармонізації життєвого простору молоді передбачав соціально-психологічний тренінг, основними елементами якого були психологічне імітаційне моделювання складних життєвих (професійних) ситуацій, що дозволяло формувати, розвивати та підтримувати необхідні особистісні та професійно важливі якості учасників; групові дискусії, орієнтовані на розвиток динамічності когнітивних процесів, формування творчого підходу до вирішення практичних завдань, вміння конструктивного спілкування; ігровий метод з елементами ділової та рольової гри, де учасники розвивали і закріплювали навички ефективного спілкування, відповідальність за свої дії та вчинки; методи арт-терапії, зокрема мандала-терапія, заснована на мобілізації творчого потенціалу учасників, їх внутрішніх механізмів саморегуляції та зцілення; AR-технології доповненої реальності (введення у поле сприйняття сенсорних даних із метою доповнення інформації про оточення і покращення її сприйняття).

Комплекс заходів, задіяний у межах інтегрованої системи, задля відновлення психічних і фізичних ресурсів учасників ЕГф групи ризику, збереження їх ментального здоров'я, передбачав консультування з питань психологічних труднощів відновного періоду; діагностику психічного стану; використання спеціалізованих психологічних методів, спрямованих на

прискорення відновлюваних процесів (психофізичний тренінг, тренінг саморегуляції, групи інтенсивного спілкування та ін.). Зазначено на необхідності створення простору для активізації засобів масової інформації у сприянні соціальному консенсусу, врегулювання конфліктів між внутрішньо переміщеною молоддю та громадами в умовах соціогенних викликів.

У межах реалізації інтегрованої системи соціально-психологічного супроводу було впроваджено тематичні модулі («Інформаційно-аналітичний», «Культурно-освітній», «Соціокультурний», «Правові аспекти життєдіяльності та безпеки», «Екокультурний», «Соціальна комунікативна компетентність», «Інтернальність та ідентифікація з професією», «Толерантність, громадянськість та соціальна відповідальність», «Конструктивна поведінка (з елементами розвитку гендерної ідентифікації)», «Корпоративний прорив», «Суспільно-значуща та проєктна діяльність»), які сприяли процесу гармонізації життєвого простору учасників в умовах соціогенних викликів, зважаючи на небезпеки технологічного та інформаційно-цифрового середовища.

За підсумками реалізації інтегрованої системи (за модулями) проводився моніторинг та затверджувався план коригуючих заходів.

Виявлено значущі позитивні зміни за індикаторами смисложиттєвих орієнтацій учасників ЕГф ($U=149,0$; $p=0,040$), а саме: цілі у житті (майбутнє), насиченість життя (теперішнє) і задоволеність самореалізацією (минуле), а також інтернального локусу контролю ($U=181,5$; $p=0,046$), як загального світоглядного переконання у тому, що контроль можливий та власної здатності здійснювати такий контроль.

Крім того, встановлено, що в ЕГф, за даними формувального впливу, переважає відкритість до змін (цінності самостійності та стимуляції), що протистоїть консерватизму ($U=1243,5$; $p\leq 0,001$), і самопіднесення (цінності досягнень), на протигагу самотрансцендентності (цінності універсалізму) ($U=1068,5$; $p\leq 0,019$). Це вказує на підвищення цінностей учасників на рівні переконань, які збігаються з нормативними цінностями суспільства.

В учасників ЕГф відбулася позитивна динаміка у показниках загального рівня життєстійкості ($T=104$; $p\leq 0,001$) та толерантності до невизначеності ($T=272$; $p\leq 0,005$).

Розроблена інтегрована система соціально-психологічного супроводу процесу гармонізації життєвого простору молоді вплинула на переорієнтацію та позитивні зрушення за параметрами комунікативних ($T=217$; $p\leq 0,05$) та організаторських здібностей учасників ЕГф ($T=204$; $p\leq 0,05$), а саме: вміння встановлювати міжособистісні стосунки, прагнення до розширення сфери контактів, прояву ініціативи, участі у громадських та групових заходах, зростання соціальної довіри та ін.

Відбулися позитивні зрушення у конструктах соціальної комунікативної компетентності учасників ЕГф: незалежності ($T=243$; $p\leq 0,05$), товариськості

($T=222$; $p \leq 0,05$), самоконтролю ($T=233$; $p \leq 0,05$), логічного мислення ($T=234$; $p \leq 0,05$), раціональності ($T=246$; $p \leq 0,05$), що сприяло підвищенню її рівня, у порівнянні з показниками першого діагностичного зрізу.

Констатовано, що формувальні впливи з впровадження інтегрованої системи соціально-психологічного супроводу процесу гармонізації життєвого простору, які були реалізовані в ЕГф, мають значущі позитивні зміни щодо оптимізації установок, які сприяли підвищенню рівня емпатії її учасників ($U=268,5$; $p=0,032$) і полегшили дію емпатійних каналів, зокрема проникаючої здатності в емпатії.

Впровадження розробленої інтегрованої системи сприяло підвищенню адекватності оцінки агресивності у відносинах ($T=212$; $p \leq 0,05$), а також зниженню непрямой агресії ($T=241$; $p \leq 0,05$), дратівливості ($T=256$; $p \leq 0,05$), негативізму ($T=98$; $p \leq 0,046$), вразливості ($T=229$; $p \leq 0,05$) учасників ЕГф.

Крім того, зафіксовані статистично значущі відмінності щодо здатності гальмувати агресію ($T=219,5$; $p \leq 0,05$), вміння переключати агресію ($T=237$; $p \leq 0,05$), ступеня агресивного зараження ($T=256$; $p \leq 0,05$). Це вказує на вірогідне зниження інтегральних форм комунікативної агресивності, що сприяло щільності та продуктивності соціальних комунікацій.

Заходи формувального впливу сприяли вибору учасниками ЕГф конструктивних стратегій поведінки у конфлікті, як-то: співпраця і компроміс, напрогивагу суперництва, пристосуванню та уникненню ($p \leq 0,05$).

У КГф статистично значущих змін не відбулося.

Узагальнення результатів формувального етапу дослідження надало змогу окреслити конкретно-наукову групу умов, що використовується для обґрунтування процесуального аспекту досліджуваного об'єкта системи, з метою визначення сукупності можливостей (заходів впливу), які забезпечать його ефективне функціонування та розвиток, а також організаційно-психологічні умови, зокрема сукупність змісту, форм, методів цілісного освітнього процесу, з урахуванням можливостей позанавчальної діяльності та на засадах проектно-просторового підходу.

Отже, ефективність впровадження інтегрованої системи соціально-психологічного супроводу процесу гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів є експериментально доведеною, а запропонована система може бути рекомендована до практичного застосування.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення та нове розв'язання проблеми визначення соціально-психологічних основ гармонізації життєвого простору молоді в період соціогенних викликів. Запропонована концепція дослідження забезпечила можливість системного розкриття соціально-психологічних засад процесу гармонізації життєвого простору молоді

в умовах сучасних соціогенних викликів. Узагальнення отриманих у дисертаційному дослідженні результатів дозволило зробити такі висновки.

1. Проведено теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення проблеми життєвого простору молоді в науковій літературі. Показано, що життєвий простір молоді – це найбільш значуща для неї частина життєвого світу, що визначає суб'єктивно важливі сторони її життєдіяльності. Життєвий простір артикульований активністю молодої людини, пов'язаною з реалізацією власних прагнень, та репрезентований у її образі світу, насамперед, смисловим конструктом «своє – чуже». Цей конструкт відображає найбільш суттєві у культурному та індивідуальному ракурсах своєрідні характеристики причетності молодої людини до власного життєвого світу і є фундаментальною опорою її існування в ньому. Підкреслено, що найважливіший напрямок зміни життєвого простору – зростання та диференціація його часового виміру: психологічного сьогодення, минулого, майбутнього, а також перебудов по лінії реального/ірреального; при цьому одночасно зростає організація (інтеграція) усередині сфер життєвого простору. Наголошено, що неоднорідність життєвого простору молоді утворює резерви динамічних процесів у ньому, з яких найбільш важливими є процеси ідентифікації-відокремлення, які розглядаються як базові механізми розвитку особистості в онто- та соціогенезі. Констатовано, що при всій складності та багатогранності життєвого простору молоді він становить певну цілісність, оскільки виражає смислову єдність особистості, втілює та підтримує її спрямованість і автономність. Зазначено, що основними характеристиками життєвого простору молоді є ступінь його організованості, узгодженості, структурованості та інтегрованості, широта часової перспективи, диференційованість, а також ступінь його реалістичності та відкритості.

2. Визначено структурну організацію життєвого простору молоді (модель) та його транзитивність у соціально-психологічному дискурсивному контексті. Узагальнено, що у життєвому простір молоді слід виокремити центр (ядро), периферію та кордон. Центр формується об'єктами, які є найбільшою цінністю для молодої людини, вони переживаються не лише як «власні», а й як частина себе. Це сфера її максимального Его. У напрямку від центру до периферії життєвого простору Его-залученість знижується. На периферії життєвого простору перебувають об'єкти і явища, ступінь суб'єктивної значущості яких нижчий. Підкреслено, що основними структурними одиницями життєвого простору молоді є не лише окремі предмети та явища, а їх комплекси, складні цілісні утворення – місця (певний локус фізичного, природного, культурного простору, де розгортається значуща для молодої людини життєдіяльність). Це означає, що кожне місце життєвого простору має соціально-психологічний зміст, зафіксований у вигляді стабільного ставлення до нього, що виявляється у комплексі переживань, образів, думок, бажань тощо. Показано, що важливою складовою життєвого простору молоді

людини є його кордон. Існуючи у вигляді як реальних фізичних бар'єрів, так і соціальних норм, він сприяє здійсненню функції контролю над «своїм» простором і виступає як засіб регулювання відкритості та соціальної доступності молоді людини для інших. Наголошено, що динамічні процеси, які відбуваються у життєвому просторі молоді, можуть бути представлені як континуум процесів і станів, крайніми проявами яких є, з одного боку, процеси ідентифікації, що формують ядро життєвого простору, і процеси ізоляції, що утворюють його кордон. Проаналізовано транзитивність життєвого простору молоді в соціально-психологічному дискурсивному контексті, зокрема через з'ясування впливу життєвого досвіду на зміну характеристик життєвого простору у проблемному наративі з урахуванням сучасних соціогенних викликів та показано, що такий аналіз є важливим як потенціал для діагностики та консультативної роботи з молоддю у напрямку гармонізації її життєвого простору.

3. Здійснено концептуалізацію проблеми гармонізації життєвого простору молоді в умовах сучасних соціогенних викликів з урахуванням параметрів системності (організована сукупність різних систем), функціональності (широта охоплення, гнучкість) та змістовності його інституційних форм. Обґрунтовано необхідність гармонізації життєвого простору молоді шляхом багатовекторного проєктування на інституційному рівні (як проєктування соціально-психологічних умов розвитку особистості) та на індивідуальному рівні (як проєктування у власному життєвому просторі). Доведено доцільність поєднання у процесі проєктування життєвого простору молоді та його гармонізації соціокультурної складової, яка забезпечує наступну інституціалізацію, та особистісної складової, яка забезпечує становлення молоді людини як суб'єкта культурно-освітнього простору. Показано, що визначення структурної організації життєвого простору молоді, інституційний рівень якої утворюється системою формальних, інформальних та неформальних елементів, що сукупно задовольняють інтереси та потреби молоді, а індивідуальний психологічний рівень утворюють культурно-освітні стратегії, стає ефективним засобом його гармонізації та організації життєдіяльності молоді людини, а проєктування нею власного життєвого простору сприяє її розвитку як суб'єкта діяльності, тобто становлення особистості як суб'єкта саморозвитку та самоздійснення. При цьому проєктування життєвого простору молоді розглядається у практико-орієнтованому векторі щодо здатності ініціювати принципово нові форми, технології і практики життєдіяльності та життєздійснення засобами виявлення внутрішніх та зовнішніх механізмів гармонізації життєвого простору, в тому числі в екокультурному вимірі. Крім того, підкреслено, що соціокультурний вимір гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів доцільно розглядати крізь призму ідей інтеркультуралізму, зокрема у контексті розкриття складових та вимірjuвальних показників соціокультурного капіталу

та його накопичення на макро- та мезорівнях. Проведено ґрунтовний аналіз технологічної та інформаційно-цифрової реальності у гармонізації життєвого простору молоді в період соціогенних викликів.

4. Виявлено соціально-психологічні особливості життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів, пов'язані з суб'єктивною специфікою репрезентації життєвого простору молоді в її образі світу, його особливостями у змісті життєвого вибору та життєвих стратегій молоді в період соціогенних викликів, особистісними предикторами конструювання життєвого простору молоді та функціонуванням його соціокультурних складових в умовах соціогенних викликів, а також особливостями життєвого простору молоді в інформаційно-цифровому середовищі.

Узагальнено, що більш вираженій суб'єктивній позиції молоді відповідає більш високий рівень задоволеності життєвим простором і менш виражене бажання його змінити і навпаки. З'ясовано, що у кризових (проблемних) ситуаціях, пов'язаних з соціогенними викликами, життєвий простір молоді може звужуватися; у ньому може зменшитися часова перспектива (тільки до подій сьогодення) і диференційованість, знизитися організованість і відкритість, а також збільшиться зона ірреального. Встановлено, що у ситуації значущого життєвого вибору високий рівень життєвостійкості, толерантності до невизначеності, осмислення життя, а також наявність життєвих цілей, значущість цінностей, що виражають відкритість до змін, виступають як чинники, які зумовлюють готовність молоді розширити кордон життєвого простору в умовах соціогенних викликів. Визначено особистісні предиктори конструювання життєвого простору молоді (соціально-комунікативні, стратегіально-організаційні та афективно-поведінкові). Як чинник гармонізації соціальних відносин та життєвого простору молоді розглянуто процес гендерної ідентифікації. Розкрито особливості функціонування соціокультурних складових життєвого простору молоді в період соціогенних викликів у векторі накопичення соціального капіталу (на макро- та мезорівнях) за показниками ідентифікації молоді з містом проживання, участі у громадських об'єднаннях, соціальної довіри, щільності соціальних комунікацій, соціального ресурсу авторитету. Аналіз специфіки життєвого простору молоді в інформаційно-цифровому середовищі засвідчив відмінність життєвих стратегій, представлених в Інтернет-ресурсах у молоді, яка проживає у великих і малих містах; варіативність життєвих стратегій молоді всередині груп, яка проживає в одному місті, що виражається в індивідуальній диференційованості за багатьма індикаторами у навчально-професійній сфері, сфері відносин, сферах саморозвитку і дозвілля тощо.

5. Розроблено інтегровану систему соціально-психологічного супроводу процесу гармонізації життєвого простору молоді в умовах сучасних соціогенних викликів, побудованої на принципах системності, динамічності, комплексності, перспективності, з задіянням культурно-освітньої,

соціокультурної та екокультурної стратегій його проєктування, з використанням методичної, ресурсної та організаційної складових, основу якої складали системні соціально-психологічні засоби та інтегративно-інваріантні психотехнології гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів, їх артикуляції в аспекті актуалізації сутнісних смислів життєдіяльності молоді та її гармонійного розвитку й самореалізації, з урахуванням сучасного соціального контексту розвитку українського суспільства та світового процесу глобалізації.

Методи соціально-психологічного супроводу у межах інтегрованої системи поділялися на організаційні, емпіричні, опрацювання даних та інтерпретаційні. При цьому було впроваджено індивідуальну та групову форми роботи, а також соціальну підтримку (інструментальну та емоційну) та AR-технології доповненої реальності, з урахуванням особливостей життєвого простору молоді в інформаційно-цифровому середовищі. Крім того, свою ефективність довели соціально-психологічний тренінг з психологічним імітаційним моделюванням; психофізичний тренінг, тренінг саморегуляції; групи інтенсивного спілкування; групові дискусії, орієнтовані на розвиток динамічності когнітивних процесів; ігровий метод з елементами ділової та рольової гри; методи арт-терапії, задіяні у тематичних модулях інтегрованої системи соціально-психологічного супроводу, які сприяли процесу гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів. За підсумками реалізації інтегрованої системи (за модулями) здійснювався відповідний моніторинг та затверджувався план коригуючих заходів.

6. Проведено оцінку ефективності інтегрованої системи соціально-психологічного супроводу процесу гармонізації життєвого простору молоді в умовах сучасних соціогенних викликів.

Виявлено значущі позитивні зміни за індикаторами смисложиттєвих орієнтацій молоді: цілі у житті, насиченість життя та задоволеність самореалізацією, а також інтернального локусу контролю, як загального світоглядного переконання у тому, що такий контроль можливий та здатності його здійснювати. Переважає відкритість до змін (цінності самостійності та стимуляції), що протистоїть консерватизму, і самопіднесення (цінності досягнень), на протигагу самотрансцендентності (цінності універсалізму), що вказує на підвищення цінностей особистості на рівні переконань, які збігаються з нормативними цінностями суспільства. Відбулася позитивна динаміка у показниках загального рівня життєстійкості та толерантності до невизначеності, а також зсуви в конструктах соціальної комунікативної компетентності молоді (незалежності, товаришкості, самоконтролю, логічного мислення, раціональності). Розроблена інтегрована система вплинула на позитивні зрушення за параметрами комунікативних та організаторських здібностей молоді, а саме вміння встановлювати міжособистісні стосунки, прагнення до розширення сфери контактів, прояву ініціативи, участі у

громадських та групових заходах, зростання соціальної довіри та ін. Констатовано значущі позитивні зміни щодо оптимізації установок, які сприяли емпатії і полегшували дію емпатійних каналів, зокрема проникаючої здатності в емпатії. Вірогідно підвищилася адекватність оцінки агресивності у відносинах, а також зниження непрямой агресії, дратівливості, негативізму, вразливості. Зросла здатність гальмувати агресію, вміння її переключати, знизився ступінь агресивного зараження, що вказує на вірогідне зниження інтегральних форм комунікативної агресивності молоді та сприяє щільності та продуктивності соціальних комунікацій. Заходи формувального впливу сприяли вибору молоддю конструктивних стратегій поведінки у конфлікті.

Загалом ефективність запропонованої системи забезпечено різноманітністю та дієвістю залучених формувально-розвивальних заходів, їх всебічною обґрунтованістю, а усвідомлення суспільної значущості гармонізації життєвого простору молоді виявляється необхідним засобом для забезпечення її просоціального життєздійснення в умовах сучасних соціогенних викликів, зважаючи на небезпеки технологічного та інформаційно-цифрового середовища.

Перспективи подальшого дослідження. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів вивчення проблеми соціально-психологічних основ гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів. Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні динаміки і спрямованості процесу гармонізації життєвого простору молоді в гендерному і віковому вимірах. Важливим напрямом подальших досліджень вбачаємо вивчення особливостей процесу гармонізації життєвого простору у осіб з особливими потребами та у осіб, які перебувають в особливих умовах життєдіяльності. Як продовження роботи можна транслювати описаний досвід впровадження інтегрованої системи соціально-психологічного супроводу процесу гармонізації життєвого простору молоді на інші (крім соціономічного) профілі навчання. Серед перспективних напрямів подальших досліджень цієї проблеми вважаємо також розробку обґрунтованої загальнодержавної системи підготовки психологів, соціальних працівників, викладачів та інших фахівців, які мають працювати з молоддю у напрямку гармонізації її життєвого простору в умовах трансформаційного соціуму.

Список опублікованих наукових праць за темою дисертації:

1. Монографії:

1.1. Фалько Н.М. Психологічна експертиза гармонізації простору особистості: пошуки, досягнення, рецепції проектування / Людиномірність гармонізації культурно-освітнього простору особистості: методологія, експертиза та психолого-педагогічні рецепції: монографія [за заг. ред. Т.С. Троїцької] / Аносов І.П., Молодиченко В.В., Троїцька Т.С. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2012. С. 89-105. ISBN 978-966-197-195-9

(Особистий внесок авторки полягає у розкритті особливостей психологічної експертизи гармонізації життєвого простору молоді).

http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=1=&S21COLORTERMS=0&S21STR=%D0%92%D0%90765380

1.2. Фалько Н.М. Людиномірність як психологічна домінанта проектування життєвого світу особистості / Людиномірність у культурі, науці та освіті: філософсько-методологічні аспекти: монографія / Авт. кол.; за заг. ред. В.В. Молодиченка. Мелітополь: Вид-во Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, 2013. С. 288-313. ISBN 978-617-7055-23-4 *(Особистий внесок авторки полягає у визначенні специфіки людиномірності як психологічної домінанти проектування життєвого простору молоді).*

<https://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/1418/1/30-1-30.pdf>

1.3. Фалько Н.М. Професійна стійкість особистості як компонент гармонізації культурно-освітнього простору майбутнього фахівця / Гармонізація культурно-освітнього простору вищої школи: проблеми та перспективи: монографія / Авт. кол.; за заг. ред. В.В. Молодиченка. Мелітополь–Седльце: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького; Вид-во Природничо-гуманітарного університету в м. Седльце, 2014. С. 217-231. ISBN 978-617-7055-92-0 (МДПУ ім. Б. Хмельницького), ISBN 978-83-7051-769-4 (ПГУ м. Седльце). *(Особистий внесок авторки полягає у з'ясуванні ролі професійної стійкості молоді як компонента гармонізації її культурно-освітнього простору).*

http://moodle2.snu.edu.ua/pluginfile.php/508560/mod_resource/content/1/%D0%93%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%83%20%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%BE%D1%97%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8.pdf

1.4. Гузь Н.В., Фалько Н.М. Збереження психічного здоров'я здобувачів вищої освіти як умова гармонійного становлення особистості / Сучасні здоров'язбережувальні технології: монографія / за заг. ред. проф. Ю.Д. Бойчука. Х.: Оригінал, 2018. С. 425-433. ISBN 978-966-649-130-8 *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті значення збереження психічного здоров'я молоді як умови її гармонійного становлення).*

http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_zdor_ta_korr_os/M_Suchasni_ZZT.pdf

1.5. Фалько Н.М., Гузь Н.В., Варіна Г.Б. Психологічні особливості актуалізації професійно-особистісної зрілості майбутнього психолога засобами гештальт-терапії / Інноваційні технології розвитку психологічних ресурсів особистості: монографія / відпов. ред. Н.І. Тавровецька. Херсон: Вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2019. С. 317-328. ISBN 978-617-7573-66-0 (*Особистий внесок авторки полягає в артикуляції ролі професійно-особистісної зрілості молоді засобами гештальт-терапії*).

<https://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/8398>

1.6. Zarytska V.V., Falko N.M. Prerequisites for emotional intellectual development / Psychology and pedagogy in XXI century: methodological framework of the activities of psychologist and educator: monograph / A.O. Bessarab, O.I. Ivanytsky, O.M. Kikinezhdii, I.R. Petrovska etc. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019. P. 104-126. ISBN 978-966-397-176-6 (*Особистий внесок авторки полягає у визначенні передумов емоційно-інтелектуального розвитку молоді в гармонізації її життєвого простору*).

DOI:[10.36059/978-966-397-176-6/104-126](https://doi.org/10.36059/978-966-397-176-6/104-126)

<http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/87/988/2188-1>

1.7. Фалько Н., Немикін А. Психологічний супровід сучасної сім'ї в діяльності практичного психолога / Концептуалізація системи сімейно-орієнтованого психолого-педагогічного супроводу родини, яка виховує дитину з особливими потребами: монографія / О.В. Царькова, О.О. Прокоф'єва, Г.Б. Варіна та ін.; за заг. ред. докт. психол. наук О.В. Царькової. Мелітополь: Люкс, 2019. С. 323-352. ISBN 978-617-7218-88-5 (*Особистий внесок авторки полягає у розкритті ролі психологічного супроводу сучасної сім'ї у цілях гармонізації життєвого простору дитини*).

https://th.mdpu.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/monografiya_REDAGOVANA_29.05.2020-fin.pdf

1.8. Falko N. Vectors of formation of cultural and educational space of the modern university: a psychological aspect / Psychological resources of the individual under the conditions of modern challenges: monograph / J. Kaczmarek, H. Varina. Opole: Academy of Management and Administration in Opole, 2020. P. 71-77. ISBN 978-83-66567-06-1 (*Особистий внесок авторки полягає у з'ясуванні векторів оптимізації культурно-освітнього простору молоді в сучасному університеті*).

<https://www.wszia.opole.pl/wp-content/uploads/2024/06/PSYCHOLOGICAL-RESOURCES-OF-THE-INDIVIDUAL-UNDER-THE-CONDITIONS-OF-MODERN-CHALLENGES.pdf>

1.9. Falko N., Irkhina U. Diagnosis of communication skills of heads of educational institutions: gender aspect / Educational Processes Management: Development in Reform Context: monograph / O. Tryfonova, S. Śliwa. Opole: Academy of Management and Administration in Opole, 2021. P. 267-279. ISBN 978-83-66567-25-2 (*Особистий внесок авторки полягає у розкритті*

специфіки діагностики комунікативних вмінь керівників освітніх закладів в аспекті гармонізації їх професійної взаємодії з молоддю).

https://www.wszia.opole.pl/wp-content/uploads/2020/05/6_2021.pdf

1.10. Falko N. Interculturality in the context of the accumulation of social capital of a modern city / Intercultural dialogue and interaction as the key to the success of multi-ethnic Ukrainian communities: monograf / L. Afanasieva, I. Bukrieieva, N. Falko, N. Hlebova, L. Hlynska, A. Orlov, M. Semikin, M. Tsyurupa. Zaporizhzhia: Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University, 2023. P. 48-78. ISBN 978-617-7823-66-6 (*Особистий внесок авторки полягає у з'ясуванні ролі інтернаціоналізму та накопичення соціального капіталу (на мезорівні) у гармонізації життєвого простору молоді в умовах сучасних соціогенних викликів).*

http://moodle2.snu.edu.ua/pluginfile.php/508559/mod_resource/content/1/INTERCULTURAL%20DIALOGUE%20AND%20INTERACTION%20%281%29.pdf

1.11. Falko N. Psychological support of military personnel in the activities of the deputy commander of the unit (subdivision) for moral and psychological support / Psychological features of the actualization of resourcefulness and vitality of the individual: conceptualization and development: monograph / Edited by H. Varina, N. Falko, O. Kovalova. Katowice: Publishing House of University of Technology, 2023. P. 178-195. ISBN 978-83-968088-2-0 (*Особистий внесок авторки полягає у розкритті ролі морально-психологічного супроводу військовослужбовців у гармонізації їх життєвого простору).*

DOI: 10.54264/M022

<http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/125e977d41534be930d10ecd3e1421c4.pdf>

1.12. Фалько Н.М. Гармонізація життєвого простору молоді: соціально-психологічний вимір: монографія. К.: ПВТП «LAT&K», 2024. 313 с. ISBN 978-617-7699-72-8

http://moodle2.snu.edu.ua/pluginfile.php/509454/mod_resource/content/1/%D0%A4%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%BE%20%D0%9D.%D0%9C.%20%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf

2. Навчально-методичні праці:

2.1. Психологія розвитку дитини: Практикум / Укладачі Г.Б. Варіна, Т.А. Каткова, Н.М. Фалько. Мелітополь: Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, 2014. 113 с. (*Особистий внесок авторки полягає у розкритті психології розвитку дитини з позиції гармонізації її життєвого простору).*

https://docs.google.com/document/d/10Zk7oPIyJck16Whrf2II0yuvB0OWFdTy/edit?usp=drive_link&ouid=108346237047553922467&rtprof=true&sd=true

2.2. Вступ до спеціальності (психологія): Практикум / Укладачі Г.Б. Варіна, Л.М. Кобильнік, Н.М. Фалько, Т.А. Каткова: навч.-метод. посіб.

Мелітополь: Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, 2015. 279 с. (*Особистий внесок авторки полягає у визначенні ролі психологічної науки і практики у гармонійному становленні та розвитку особистості*).

https://docs.google.com/document/d/1Ipiw-Bam54L1h51vcliTfZw1w8FwNNOZ/edit?usp=drive_link&ouid=108346237047553922467&rtpof=true&sd=true

3. Статті у наукових фахових виданнях:

3.1. Фалько Н.М. Психологічні засади формування інтернальності студентів психолого-педагогічних спеціальностей ВНЗ. *Наука і освіта: наук.-практ. журн. Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. 2009. № 8. С. 176-181.

https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/8_2009/40.pdf.pdf

3.2. Фалько Н.М. Психологічний супровід студентів ВНЗ психолого-педагогічних спеціальностей з метою формування їх інтернальних якостей. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. Т. 2. № 6. С. 312-323.

<https://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/164027/162978>

3.3. Фалько Н.М. Стрес педагога: особливості прояву, діагностика та профілактика. *Наука і освіта: наук.-практ. журн. Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. 2010. № 3. С. 122-127.

https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/3_2010/30.pdf

3.4. Фалько Н.М. До постановки проблеми збереження психічного здоров'я учнівської молоді. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України*. К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка АПН України, 2010. Т. 12. Вип. 12. С. 410-416.

<http://appspsychology.org.ua/index.php/ua/arkhiv-vydannia/tom-12?start=11>

3.5. Фалько Н.М. Психологічні засади розвитку мислення школярів. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. № 13. С. 554-560.

<https://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/161053/160233>

3.6. Фалько Н.М. Психологічні аспекти комунікативної агресивності та конфліктності студентів психолого-педагогічних спеціальностей. *Наука і освіта: наук.-практ. журн. Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Серія «Психологія»*. 2011. № 3. С. 87-91.

https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/3_2011/23.pdf

3.7. Фалько Н.М. Формування комунікабельності студентів, як складової їх професійної компетентності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2011. № 34 (58). С. 249-256.

<https://sj.udu.edu.ua/index.php/pn/issue/archive>

3.8. Гузь Н.В., Фалько Н.М. Визначення особливостей емоційно-оцінного компоненту ставлення школярів до навчання. *Наука і освіта: наук.-практ. журн. Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. 2012. № 3. С. 42-46. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті ролі емоційно-оцінного компоненту ставлення учнівської молоді до навчання у векторі гармонізації її життєвого простору).

https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journals/2012/NiO_3_2012/st/Huz.htm

3.9. Фалько Н.М. Теоретичні засади проектування освітнього простору особистості. *Гуманітарний Вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: зб. наук. праць*. К.: Гнозис, 2013. Вип. 29. Т. III. С. 368-374.

<https://chelpanov.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/967/976>

3.10. Фалько Н.М. Психологічні детермінанти збереження психічного здоров'я студентів як чинника організації освітнього простору. *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія: Психологія*. Одеса: Астропринт, 2013. Т. 18. № 1 (27). Ч. 3. С. 184-191.

<http://psysocwork.onu.edu.ua/old/issue/view/8141>

3.11. Falko N.M. Life strategy as component in construction of personality's living space. *Наука і освіта: наук.-практ. журн. Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. 2014. № 6. С. 114-117.

<https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/arkhiv/2014/vipusk-6>

<http://dSPACE.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6181/1/Falko.pdf>

3.12. Фалько Н.М. Гендерна ідентифікація як чинник гармонізації соціальних відносин та життєвого простору особистості. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2015. Вип. 2 (47). С. 49-55.

<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13205/Falko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

3.13. Фалько Н.М., Пижик Д.І. Психологічні умови розвитку у майбутніх практичних психологів здатності до встановлення довірливих стосунків із клієнтом. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2016. Т. 2. № 1. С. 63-68. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті психологічних умов розвитку у майбутніх фахівців-психологів професійних якостей у векторі гармонізації їх життєвого простору).

<https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/704/661>

3.14. Morozov V., Mykhailenko L., Falko N., Puente E.R., Galaidin A. Socio-psychological adaptation of the first-year students of the economic university as a component of individual professional development in the context of cultural and educational space. *Scientific Journal of Polonia University*. 2017. Vol. 24 (5). P. 98-106. (Особистий внесок авторки полягає у з'ясуванні специфіки соціально-психологічної адаптації студентської молоді у контексті гармонізації культурно-освітнього простору).

<https://doi.org/10.23856/2411>

3.15. Фалько Н.М., Гармаш Д.І., Браславська Л.В. Мандала як засіб арт-терапії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2017. Т. 3. № 2. С. 32-36. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті переваги методів арт-терапії у гармонізації життєвого простору молоді).

<https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/614/578>

3.16. Фалько Н.М. Культурно-освітній вимір гармонізації простору особистості: психологічний дискурс. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2019. Т. 11. Вип. 20. С. 330-344.

<http://appsychology.org.ua/data/jrn/v11/i20/25.pdf>

3.17. Гузь Н.В., Фалько Н.М. Створення простору щодо активізації засобів масової інформації в сприянні соціальному консенсусу, врегулюванню конфліктів між внутрішньо переміщеними особами та громадами. *Теорія і практика сучасної психології: зб. наук. праць*. 2019. № 1. Т. 1. С. 155-161. (Особистий внесок авторки полягає у визначенні необхідності активізації засобів масової інформації у сприянні соціальному консенсусу з метою гармонізації життєвого простору внутрішньо переміщеної молоді).

http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/part_1/33.pdf

3.18. Шевченко С.В., Фалько Н.М. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх психологів. *Габітус: наук. журн*. 2020. Вип. 18. Т. 2. С. 143-148. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті значення комунікативної компетентності молоді у гармонізації її життєвого простору).

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.18.2.26>

<http://habitus.od.ua/journals/2020/18-2020/part%202/28.pdf>

3.19. Falko N., Shevchenko S., Varina H., Vdovichenko O. Correlation between managers personal qualities and their motivation for labour activity. *Zeszyty naukowe wyzszej szkoly technicznej w Katowicach*. 2020. Vol. 12. P. 111-120. (Особистий внесок авторки полягає в артикуляції особистісних якостей у гармонізації життєвого простору в умовах соціогенних викликів).

<http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/11549>

3.20. Osadchyi V., Varina H., Falko N., Osadcha K., Katkova T. [The peculiarities of the usage of AR technologies in the process of hardiness of future](#)

[professionals](#). *Journal of physics*. 2021. Vol. 1840. № 1. 012059. (**Scopus**). (Особистий внесок авторки полягає у розкритті особливостей використання технологій доповненої реальності з метою гармонізації життєвого простору молоді в умовах її фахової підготовки).

Doi:10.1088/1742-6596/1840/1/012059

<https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/1840/1/012059/pdf>

3.21. Nikitenko V., Voronkova V., Oleksenko R., Kovalova O., Falko N. Solving medical problems and their impact on the development of a healthy personality in a digital environment. *International Journal of Health Sciences*. 2022. Vol. 6 No. S6. P. 9434-9442. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті значення розвитку здорової особистості для гармонізації її життєвого простору у цифровому середовищі).

<https://doi.org/10.53730/ijhs.v6nS6.12571>

<https://sciencescholar.us/journal/index.php/ijhs/article/view/12571/8851>

3.22. Nikitenko V., Ryzhova I., Shapurov O., Kovalova O., Falko N., Kozar Yu. Humanitarian measures to understand the problems of the physical and psychological integrity of the human personality in conditions of war. *Cuestiones Politicas*. 2022. Vol. 40, № 74. P. 673-685. (**Web of Science Core Collection**). (Особистий внесок авторки полягає у розкритті проблем психологічної цілісності особистості з метою гармонізації її життєвого простору в умовах соціогенних викликів).

<https://doi.org/10.46398/cuestpol.4074.37>

<https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/38942>

3.23. Afanasieva L., Bukricieva I., Glyns'ka L., Hlebova N., Falko N. The communicative potential of multinational communities to counter destructive ethno-rumors in modern Ukrainian society: a socio-political analysis. *Cuestiones Politicas*. 2022. Vol. 40, № 75. P. 781-791. (**Web of Science Core Collection**). (Особистий внесок авторки полягає у розкритті значення протидії деструктивним соціогенним впливам з метою гармонізації життєвого простору молоді).

<https://doi.org/10.46398/cuestpol.4075.46>

<https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/39452/44479>

3.24. Falko N., Zhukov O. Transition from hierarchy to adhocratic organizational culture in a Ukrainian university: From survival to successful development in the conditions of war. *Problems and Perspectives in Management*. 2023. Vol. 21(2-si). P. 15-22. (**Scopus**). (Особистий внесок авторки полягає у визначенні специфіки гармонізації життєвого простору молоді в українському університеті в умовах сучасних соціогенних викликів).

[http://dx.doi.org/10.21511/ppm.21\(2-si\).2023.03](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.21(2-si).2023.03)

[https://www.businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/17921/PPM_2023_02\(si\)_Falko.pdf](https://www.businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/17921/PPM_2023_02(si)_Falko.pdf)

3.25. Falko N., Konovalenko T., Akulova N. Strengthening Cooperation of a University and its Stakeholders in Critical Conditions: The Impact of the UniCom

Project on the Experience of BK MSPU. *Geopolitical, Social Security and Freedom Journal*. 2023. Vol. 6. Issue 1-2. 2023. P. 121-133. (Особистий внесок авторки полягає в артикуляції ролі університетів у гармонізації життєвого простору молоді в період соціогенних викликів).

<https://doi.org/10.2478/gssfj-2023-0009>

<https://sciendo.com/article/10.2478/gssfj-2023-0009>

3.26. Фалько Н.М., Остополець І.Ю., Шарапова Ю.В. Толерантність до невизначеності в контексті життєстійкості особистості. *Габітус: наук. журн.* 2024. Вип. 59. С. 57-61. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті значення толерантності до невизначеності у гармонізації життєвого простору молоді).

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.59.8>

<http://habitus.od.ua/journals/2024/59-2024/10.pdf>

3.27. Фалько Н.М., Крижановський О.М., Остополець І.Ю., Прокоф'єва О.О., Крижановський П.О. Гендерні особливості самореалізації особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2024. № 2 (64). С. 159-169. (Особистий внесок авторки полягає у з'ясуванні специфіки самореалізації молоді в умовах сучасних соціогенних викликів у гендерному вимірі).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2024-64-2-5-159-169>

<http://tppjournal.com.ua/n64y2k24a13.html>

3.28. Фалько Н.М. Проблеми гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціокультурного середовища закладу вищої освіти. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2024. № 3 (65). Т. 2. С. 102-112.

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2024-65-3-2-102-112>

http://tppjournal.com.ua/n65y2k24_tom_2_a9.html

3.29. Falko N., Serbin Iy., Hurtovenko N., Tylnyi I. Life Orientations of Migrant Students under Martial Law. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2024. Vol. 12. P. 378-399. (Scopus). (Особистий внесок авторки полягає у з'ясуванні життєвих орієнтацій студентів-мігрантів в умовах сучасних соціогенних викликів).

<https://doi.org/10.32999/2663-970X/2024-12-16>

<https://insight.journal.kspu.edu/index.php/insight/article/view/257/159>

4. Статті у матеріалах науково-практичних конференцій та інших виданнях:

4.1. Фалько Н.М., Кобильнік Л.М. Проблема становлення особистості в сучасних умовах. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. Мелітополь: Вид-во Мелітопольського державного педагогічного університету, 2009. № 1. С. 129-

134. *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті проблеми гармонізації життєвого простору молоді в період її становлення в умовах сучасних соціогенних викликів).*

<https://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/view/283/228>

4.2. Кобильнік Л.М., Фалько Н.М. Визначення життєвих планів та цінностей студентської молоді. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. Мелітополь: Вид-во Мелітопольського державного педагогічного університету, 2009. № 2. С. 50-56. *(Особистий внесок авторки полягає у визначенні ролі цінностей студентської молоді у гармонізації її життєвого простору).*

<https://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/view/300/245>

4.3. Фалько Н.М. Поняття про професіоналізм як інтегративну характеристику діяльності майбутнього психолога та педагога. *Актуальні проблеми практичної психології: зб. наук. статей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Херсон, 22-23 квітня 2010 р.). Херсон: Вид-во ХДУ, 2010. С. 426-429.

https://mail.lib.kherson.ua/en-kniga_kh-10-3.htm

<https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx?id=ed680783-9698-48c8-b18d-d1291ca67e9f>

4.4. Фалько Н.М. Психологічні засади професійного становлення практичного психолога. *Strategiczne pytania światowej nauki – 2012: materialy VIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji* (Przemysł, 07-15 lutego 2012 r.). Przemysł: Nauka i studia, 2012. Vol. 21: Psychologia i socjologia. S. 44-47.

4.5. Фалько Н.М. До постановки питання збереження психічного здоров'я як чинника гармонізації особистісного простору. *Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери: обсерваторія душі: зб. наук. статей за матеріалами V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю* (м. Київ, м. Мелітополь, 25-27 квітня 2012 р.). Мелітополь: МІЕСТ ВНЗ ВМУРол «Україна», 2012. С. 28-30.

<http://gorn.kiev.ua/group/5MatSocial2012.pdf>

4.6. Фалько Н.М., Пижик Д.І. Гармонізація емоційної сфери підлітків методами казкотерапії. *Молодий вчений: наук. журн.* 2014. № 12 (15). С. 267-270. *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті значення емоційної сфери у гармонізації життєвого простору неповнолітніх).*

http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_12%282%29_67

4.7. Фалько Н.М., Пижик Д.І. Роль психологічного супроводу як компонента діяльності практичного психолога у допрофільній підготовці учнів. *Наука і освіта*. 2014. № 6. С. 118-124. *(Особистий внесок авторки полягає у визначенні значення психологічного супроводу у гармонізації життєвого простору учнівської молоді в умовах допрофільної підготовки).*

<https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/arkhiv/2014/vipusk-6>

4.8. Солоненко А.М., Мальцева І.А., Федорова О.В., Сегеда Н.А., Фалько Н.М. Перспективні практики взаємодії університету з громадою, бізнесом і владою як основа його конкурентоспроможності. *Шляхи і механізми підвищення конкурентоспроможності університетів України: за матеріалами методологічного семінару НАПН України* (м. Київ, 19 листопада 2020 р.). *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. Т. 2. № 2. Р. 1-6. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті перспективних практик взаємодії університету з громадою з метою гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів).

<https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-8>

4.9. Кондур З., Афанасьєва Л., Букреєва І., Глебова Н., Глинська Л., Фалько Н. Регіональні практики та механізми вирішення проблем національних меншин в умовах війни: проєктний досвід. *Українознавчий альманах*. К.: Міленіум, 2022. Т. 30. С. 89-96. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті проєктного досвіду дієвих механізмів вирішення проблем гармонізації життєвого простору молоді в умовах сучасних соціогенних викликів).

<https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.30>

<https://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/view/459>

4.10. Фалько Н.М., Гузь Н.В. Проєктування конструктивного батьківського ставлення у родинах вимушених переселенців. *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених: зб. наук. статей за матеріалами VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Одеса, 18 листопада 2022 р.). Львів-Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 346-350. (Особистий внесок авторки полягає у визначенні ролі конструктивного батьківського ставлення у гармонізації життєвого простору молоді).

<http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/162/2094/5500-1>

4.11. Фалько Н., Гузь Н., Прокоф'єва О. Вдосконалення підготовки фахівців щодо надання психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні. *Українознавчий альманах*. К.: Міленіум, 2023. Т. 33. С. 85-92. (Особистий внесок авторки полягає в артикуляції необхідності вдосконалення підготовки фахівців щодо надання психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам в аспекті гармонізації їх життєвого простору).

doi.org/10.17721/2520-2626/2023.33.12

<https://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/view/511>

4.12. Hlebova N., Falko N., Afanasieva L., Murtaziiev E., Semikin M. Studying high school students abroad in the dimensions of civic and cultural identity. *European Dimensions of Sustainable Development: Proceedings of the VI International Conference* (Kyiv, 15-17 May, 2024). К.: NUFT, 2024. P. 130-131.

(Особистий внесок авторки полягає у з'ясуванні специфіки гармонізації життєвого простору неповнолітніх у вимірі культурної ідентичності).

<https://drive.google.com/file/d/1Jkoo3tOlpphuCXDCIJWqpLtOnv5Jg-4A/view>

4.13. Фалько Н.М. Гармонізація життєвого простору молоді у соціо- та екокультурному дискурсі. *Теперішнє та майбутнє української психології: надбання та втрати: зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнського наукового круглого онлайн-столу* (м. Київ, 22 травня 2024 р.). К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. С. 59-60.

<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743617/4/22.05.2024%20%D0%A2%D0%B5%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%94%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%94%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97%20-%20%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8.%20%D0%92%D1%81%D0%B5%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%82%D1%96%D0%BB.pdf>

4.14. Фалько Н.М. Технологічна та інформаційно-цифрова реальність в аспекті гармонізації життєвого простору молоді: соціально-психологічний аналіз. *Наукова спадщина української психології: єдність минулого та теперішнього: зб. наук. статей за матеріалами щорічного Всеукраїнського наукового круглого онлайн-столу* (м. Київ, 12 червня 2024 р.). К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. С. 67-69.

<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744549/1/12.06.2024%20%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97%20%D1%94%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%83%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%82%D0%B0%20%D1%82%D0%B5%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE.%20%D0%97%D0%B1.%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF.%20%D1%89%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD.%20%D0%92%D1%81%D0%B5%D1%83%D0%BA%D1%80.%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA.%20%D0%BA%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BB%D1%83.pdf>

4.15. Остенда А., Фалько Н., Остополець І., Несторенко Т. Співпраця університетів України і Польщі: Case study. *Сучасна вища освіта: досягнення, виклики та перспективи розвитку в умовах невизначеності: зб. наук. статей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 04-05 жовтня 2024 р.). Запоріжжя: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2024. С. 63-67. *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті ролі міжнародної співпраці університетів у напрямку гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів).*

https://www.researchgate.net/publication/385508278_Spiwpraca_universitetiv_Ukraini_i_Polsi_case_study

4.16. Фалько Н.М. Гармонізація життєвого простору молоді у векторі збереження її ментального здоров'я. *Актуальні питання відновлення ментального здоров'я у психологічному вимірі: зб. наук. статей за матеріалами I Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Київ, 11 жовтня 2024 р.). К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2024. С. 477-482.

https://deps.snu.edu.ua/media/filer_public/b6/82/b682661e-cdfd-4b5f-be5e-4663133e4f45/materiali_xvi_vseukrayinskoyi_naukovo-praktichnoi_konferentsiyi_gender_2024.pdf

4.17. Фалько Н.М., Крижановський О.М. Гармонізація життєвого простору особистості в умовах сучасних викликів: до постановки проблеми. *Педагогіка мистецтва для збереження і розвитку психічного і фізичного здоров'я та культурного зростання особистості впродовж життя: зб. наук. статей за матеріалами Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 5-6 грудня 2024 р.). Запоріжжя: ФОП Однорог Т.В., 2024. С. 151-153. *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті специфіки гармонізації життєвого простору молоді людини в період соціогенних викликів).*

https://www.researchgate.net/publication/387546459_Pedagogika_mistectva_dla_zberezennia_i_rozvitku_psihichnogo_i_fizicnogo_zdorov'a_ta_kulturnogo_zrostan_na_osobistosti_vprodovz_zitta_materiali_miznarodnoi_mizdisciplinarnoi_naukovo-prakticnoi_konferencii

4.18. Фалько Н.М. Гармонізація життєвого простору молоді та її життєвий вибір. *Актуальні питання гіпнозу та сучасної гіпнотерапії у корекції психоемоційних травм, ПТСР та інших психічних розладів: зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнської інтернет-конференції з міжнародною участю* (м. Кропивницький, 11 січня 2025 р.). К., 2025. С. 68-71.

http://moodle2.snu.edu.ua/pluginfile.php/508561/mod_resource/content/1/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%90%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B3%D1%96%D0%BF%D0%BD%D0%BE%D0%B7%D1%83.pdf

АНОТАЦІЇ

Фалько Н.М. Соціально-психологічні основи гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України. – Київ, 2025.

Дисертацію присвячено вивченню соціально-психологічних основ гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів.

Визначено структурну організацію життєвого простору молоді (теоретичну модель) з виокремленням центру (ядра), периферії, кордону цього конструкту та проаналізовано його транзитивність у соціально-психологічному дискурсивному контексті. Здійснено науково обґрунтовану концептуалізацію проблеми гармонізації життєвого простору молоді в умовах сучасних соціогенних викликів через застосування проєктно-просторового підходу та розкриття специфіки гармонізації життєвого простору молоді в культурно-освітньому, соціокультурному та екокультурному вимірах, з артикуляцією ролі інтеграційного механізму в гармонізації життєвого простору молоді, зокрема у векторах накопичення соціального капіталу (на макро- й мезорівнях) та здоров'язбереження; актуалізацію технологічної та інформаційно-цифрової реальності в гармонізації життєвого простору молоді в період соціогенних викликів.

Виявлено соціально-психологічні особливості життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів, пов'язані з суб'єктивною специфікою його репрезентації в образі світу (на ядерному та поверхневому рівнях); особливостями життєвого простору молоді в змісті її життєвого вибору та життєвих стратегій (обумовлених показниками життєстійкості, толерантності до невизначеності, типом каузальної орієнтації, осмислення життя та ціннісними орієнтаціями); особистісними предикторами конструювання життєвого простору молоді в період соціогенних викликів (соціально-комунікативними, стратегіально-організаційними, афективно-поведінковими) та функціонуванням його соціокультурних складових у вимірі соціального капіталу міста (за показниками ідентифікації молоді з місцем проживання, участі у громадських об'єднаннях, соціальної довіри, щільності соціальних комунікацій, соціального ресурсу авторитету), а також особливостями життєвого простору молоді в інформаційно-цифровому середовищі, що виражається в його індивідуальній диференційованості за індикаторами в навчально-професійній сфері, сферах відносин, саморозвитку, дозволяючи та за специфікою представлення молоддю життєвих стратегій.

Розкрито змістовно-процесуальні засади побудови та реалізації інтегрованої системи соціально-психологічного супроводу процесу гармонізації життєвого простору молоді в умовах соціогенних викликів та доведено її ефективність.

Ключові слова: *молодь, життєвий простір, гармонізація життєвого простору, соціально-психологічний супровід процесу гармонізації життєвого простору молоді, соціогенні виклики.*

Falko N.M. Socio-psychological foundations for harmonizing the living space of young people in the context of sociogenic challenges. – Qualification scholarly work published as manuscript.

Dissertation for the degree of doctor of psychological sciences, speciality, 19.00.05 – social psychology, psychology of social work. Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University Ministry of Education of Ukraine. – Kyiv, 2025.

This dissertation explores the socio-psychological underpinnings of living space harmonization for young people facing sociogenic challenges.

A theoretical model of young people's living space is proposed, delineating its core, periphery, and boundaries. The construct's transitivity within the socio-psychological discourse is then analyzed. A scientifically grounded conceptualization of living space harmonization for young people amidst contemporary sociogenic challenges is developed through a project-spatial approach. This involves elucidating the specific characteristics of harmonization within cultural-educational, socio-cultural, and eco-cultural dimensions. The roles of interculturalism (at both macro and meso levels) and health are articulated, as is the influence of technological and information-digital realities on living space harmonization for young people during sociogenic challenges.

The socio-psychological characteristics of young people's living space under sociogenic challenges are identified. These characteristics are related to the subjective specificity of its representation in the world image (at the core and surface levels); features of young people's living space in the context of their life choices and strategies (determined by indicators of resilience, tolerance to uncertainty, type of causal orientation, meaningfulness of life and value orientations); personal predictors of constructing young people's living space during sociogenic challenges (socio-communicative, strategic-organizational, affective-behavioral) and the functioning of its socio-cultural components in the dimension of the city's social capital (in terms of young people's identification with their city of residence, participation in public associations, social trust, density of social communications, social resource of authority), as well as features of young people's living space in the information-digital environment, which is expressed in its individual differentiation by indicators in the educational and professional sphere, spheres of relationships, self-development, leisure and by the specifics of young people's representation of life strategies.

This study reveals the substantive and procedural foundations for constructing and implementing an integrated system of socio-psychological support for the process of harmonizing the living space of young people in the context of sociogenic challenges. This system is built on the principles of systematicity, dynamism, comprehensiveness, and prospectivity, employing cultural-educational, socio-cultural, and eco-cultural strategies for designing living space. The foundation of this system comprises systemic socio-psychological tools and integrative-invariant psychotechnologies, articulated in the aspect of actualizing the essential meanings of young people's life activity and their harmonious development in the face of sociogenic challenges, while considering the dangers of the technological and information-digital environment.

The overall effectiveness of this system is attributed to the diversity, efficacy, and comprehensive justification of the formative and developmental measures employed. The recognition that harmonizing young people's living space is crucial for supporting their prosocial development and well-being in the face of contemporary sociogenic challenges underscores the importance of this integrated approach.

Key words: *youth, young people, living space, harmonization of living space, socio-psychological support of the process of harmonization of youth's living space, sociogenic challenges.*

Підписано до друку 22.02.2025 р.
ф. 60x90/16, ум. др. арк. 1,9
Зам. 28/02/25-21/1, накл. 100 пр.
Друкарня Прінт Квік
м. Київ, вул. Леонтовича 9, оф. 65
т. (044) 235-0009, 235-7528
printquick@ukr.net